

ЗА СИНИМ ОКЕАНОМ

40

1

ВЕРЕСЕНЬ 1959

«ЗА СИНІМ ОКЕАНОМ»

ЖУРНАЛ, ПРИСВЯЧЕНИЙ ЛІТЕРАТУРІ, МИСТЕЦТВУ ТА
ПОЛІТИЧНО-ГРОМАДСЬКИМ ПРОБЛЕМАМ
Виходить щомісяця в Нью-Йорку, США

Редагус: Редакційна Колегія

Адміністратор: А. Цівчинська

Головний редактор: Юрій Косач

Видає: В-во „За синім океаном”, 3544 Broadway, New York 31, N. Y.

Адреса: P. O. Box 168, New York 31, N. Y.

Телефон редакції: AU 6-5496

Телефон адміністрації: SA 2-5571

Статті, підписані ім'ям чи псевдонімом автора, не обов'язково висловлюють погляд Редакції.

Передрук дозволений за вказанням джерела.

Редакція застерігає собі право скорочувати рукописи.

Обгортка проєкту мистця Володимира Клехнівського.

Передплатна ціна: річно — 5 дол., піврічно — 2,75 дол., чвертьрічно — 1,40.

В інших країнах — рівновартість долара США

Ціна одного числа — 40 центів

“ZA SYNIM OKEANOM”

UKRAINIAN MONTHLY OF LITERATURE, ART AND SOCIAL PROBLEMS

Published by “Za synim okeanom” at 3544 Broadway, NYC

Administrative Manager: Alla Cwltchynska

Edited by Editorial Board

Editor-in-Chief: Yuri Kossatch

Address: P. O. Box 168, New York 31, N. Y.

Subscription rate: yearly — \$5; semi-yearly — \$2.75; quaterly — \$1.40; single issue — 40 cents

For other countries an equivalence

ДО НАШИХ ЧИТАЧІВ

ЗА СИНІМ ОКЕАНОМ — журнал, якого інтереси спрямовані на культурну і громадську проблематику. За формою — це нариси, памфлети, етюди, коментарі, що їх відбір проводиться за критеріями безперечної художньої вартости творів красною письменства та істотности і чіткости в обговорюванні подій, явищ і проблем культурного та громадського життя. Редакція сприятиме як найширшому і найвільнішому обмінові думок та поглядів за демократичними засадами свободи слова. Шануючи чужу думку, Редакція хотіла б зберегти за собою право і до власного погляду, а саме: при всій пошані до шляхетних ідей, гарних замірів і прекрасних фраз, все ж взагалі, а в нашій сучасності зокрема, важать більше — факти і результати. Насамперед це відноситься до сучасности української, як на батьківщині, так і поза нею. Виявлення і пізнання, а також оцінення реалітетів, як позитивних так і негативних української дійсности є, звичайно, основною темою нашого видання. Бо ж, за евkalіптами абстракцій, виплеканими на чужині, нині вже важко пересічному українцеві побачити живий ліс. Визволення з псевдоромантичного мряковиння, зітканого під небом чужини з примар, упрощених схем, комплексів предвзятости, нерушмих догм і мітів було б либонь на часі. Нас цікавлять живі люди насамперед, їхні думки, вільні від кайдан абстракцій і штампів. Гроно людей, які причинилися до зреалізування цього видання, вітатиме найширше співпрацю авторів і читачів в напрямку шукання і знайдення нових оцінок і переоцінок явищ і справ, нових кутів погляду, нових концепцій, що хоч якоюсь мірою сприятимуть скріпленню позитивних даних української дійсности. Ними є: прагнення

ЗІ ЗМІСТУ ПЕРШОГО ЧИСЛА:

До наших читачів

ЮК: Доба прекрасної Ут

О. Довженко: Земля

С. Критський: До проблем кризисного періоду

Л. Левада: Література прискороного глухнення

Марина Приходько: **

П. Карпенко-Криниця: Повернення друга

Надія Четина: Чужі і мої п'ятниці

Ю. К-ч: Роздуми над річкою Кеннебек

А. Шевченко: Визволення історії

В. Федорук: Командор Дж. П. Джонс на Україні

Коментатор: 1939-1959

М. В-ко: Мандрівка до меж зникчємнїння

А. Цівчинська: Театральні нотатки

М. Безрідний: Ні, це ніколи не забувається...

Ю. Косач: Regina Pontica

Генрих Савіцький: До справи Марека Гласка

М. К-ська: В сїявах Бродвею

Культура і життя

З газет та журналів

Книги — морська глибина...

ДОБА ПРЕКРАСНОЇ УТ

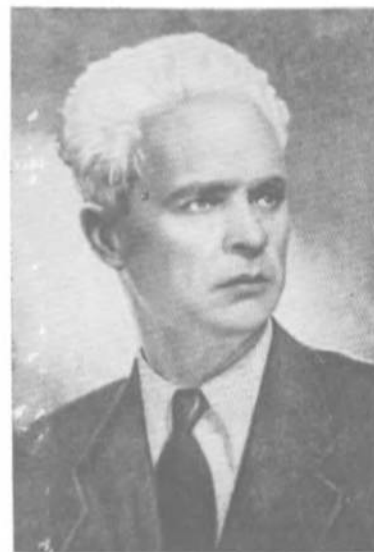
(ЮК) Глибші письменники наших днів, вперті бунтарі, які, як Достоевський, „не хочуть дати своєї згоди на спасення”, не хочуть миритися з світом, де, як кажуть вони, володіє злочин і абсурд. Вони, як от Альберт Камюс, прозора і гнітюче самотні, „пусті пророки для пересічних часів, для пустелі з каміння, імлі і гнилої води” — як герой Камюсового „Падіння” Баптист Клеманс. Та й Пікассо пророковано, що він буде „дедалі все більше самотній”, бо така вже доля митців і письменників в цьому світі злочину і безглуздя, проти якого вони так безкрило і безнадійно, новітні Сизифи, пробують бунтуватися.

Тема млосно-нудної пустелі з фрагментами розколених мітів, як на картинах Чіріко, тема безглуздої самотности, поглиблена Кафкою, тема — „нема виходу” Сартра, доведена до цілковитого „буяння в ніщоті”, у Семюела Бекета,

---

українців до державної суверенности і соборности, до всебічного вільного розвитку, до самотної національної культури, до як найефективнішої оборони історичних і життєвих інтересів українського народу. Культурно-громадські проблеми і явища широкого світу, так чи інакше пов'язані з українською дійсністю, знайдуть і в нашому виданні свій вислів.

Редакційна Колегія

О. Довженко

що рекомендує нам на шляху „очікувати Годо”. Але пан Годо не прийде ніколи — ніхто для нікого не хоче ніякого спасення... Що ж залишається? Треба афірмувати біологічне в людині, як це робить Теннессі Віліямс, як роблять інші, може й проти власної волі стаючи конформістами, замиреними з світом бруталности і погорди до людини, пригнічення сильнішою людиною слабшої. Може через те замовк і Камюс, цей бунтар, що хотів протиставити свою засаду справедливості засаді несправедливості, що володіє навкола нього. Може, збагнувши аб-

---

ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО

ЗЕМЛЯ

Фрагмент сценарія: Похорон Василя

Пісні вливались в процесію з усіх вулиць і вуличок, безупинно, наче потоки в велику ріку. Старі козацькі і чумацькі мотиви і пісні праці і кохання і боротьби за волю, і нові, і „Заповіт” і „Побратався сокіл з сизокрилим орлом — гей гей, брате, товаришу мій...” все поєдналося в єдиному громоголосому звучанні. Співці охоплювали піснями цілі століття свого життя. Урочисто грав духовий оркестр. В найскладніших звукових сплавах, у зіткненні мотивів, мідних сурм, голосів, літавр і нових пісень народжувалась народня героїчна симфонія перемоги нового життя на землі.

Опанас ішов за домовиною не зводячи очей зо свого сина. Він не плакав і навіть, здава-

лось, посміхався і й шепотів якісь слова, повертаючи іноді голову до співців невимовно болісним рухом. Дружини поруч нього не було. Підкоряючись могутньому наказові життя, вона зразу ж повернулась у хату ще від воріт: прийшов її час — родити.

Не було і Наталки. З пристрасним риданням металась вона в малій своїй літній хатині, б'ючись грудьми об стіни, розриваючи на собі одяг. Все протестувало в ній, все потопало в стражданні. А коли проносили милого зблизка і стіни застугоніли від співу, вона впала на постіль у темному кутку майже непритомна.

...Ой устань же, сивий орле,
Вернися додому!
— Не вернуса, моя мила,
Горенько з тобою...

А Василь... Коли несли його мимо садів, які він так любив і мимо поля розквітлих со-

Ю. Яновський

сурдність свого „метафізичного бунту” самотника, зайнявся транскрипцією тем Достоєвського, Кальдерона, Фолкнера, авторів цілковито протилежних його радикальному, сливе якобінському світоглядові, так неначе у них шукаючи заспокоєння, поради на вихід з заулку самотности.

І ось з цих „запліснелих брам” і „прогнилих вод”, що на їх тлі діють Камюсові Мерсо і Клеманси, з затхлих готельних кліток Сартра, лицемірних переінтелектуалізованих кафе Сімони Бувар, з липко-цинічної атмосфери Моравії, з оголеного розпуття, де все ще „очікують Годо”, зі світу жахливо-осамітнених, нагих в їх одчаю примар Бюффе, виходимо в простір і вдихаємо свіже повітря. Солоний вітер з моря, сухувій степів, просторинь Лиману і берег Дніпра, яким котилася армія Шахая, ішов на воро-

няшників, плоди і квіти майже торкалися його чистого обличчя, і тут багато хто не міг витримати і плакав від нестерпного протиріччя і протесту. І тоді прості слова старої чумацької пісні „Ой ревнули воли, степом ідучи, сльоза сльозу пробиває, та вже ж, милі браття, нашого товариша, гей та й на світі немає” гримотіли мов грім серед поля...

В блакитній високості непомітно почали виникати хмарки. Вони росли і збільшувались, перебуваючи в безупиннім змаганні й мінливості. Деякі з них скидались на урочисті голови бородатих пророків, інші на снігові коні гори, а деякі мчали, як вершники на фантастичних подобах коней. А поперед небесного воїнства, розпостерши крила, осяяні промінням сонця, летів велетенський птах. Потім, пророки, воїнство і птах об’єднались в одну чорну хмару, що заповонила небо аж по саме сонце. І коли Чуприна почав виголошувати над

га безсмертний босоногий батальйон Шведа.

Вітром з моря і запахом егзотичних портів овіяний марінізм Ю. Яновського („Майстер корабля”), Ми знаємо Кіплінга і Конрада, теж співців моря і просторів. Але їх сила вже торкнена елегійністю присмеркових тонів. Це останні співці імперії, що здає в архів своє володіння на морях і суходолах.

„Прекрасна Ут” Яновського не елегія, а пісня захвату, привітання світанню, ода до життя. Так як „Чотири шаблі” і „Вершники” — рапсоди про енергію і волю спільноти, що молода-молодиша, наче налитий колос, яріє на тільки що зораній цілині.

... Він напише історію свого роду, як він ішов довгим столітнім шляхом і прийшов в революцію. Вже хай прадід не рушиться з землі — правнук запам’ятав його слова, та батькові злидні, запам’ятав і напише. Це буде довга книга і ніхто в ній не плакатиме...”

Ці рядки антологічні. А втім, майже все, що писав Яновський належить до антології. Це класик українського письменства новітньої доби взагалі, або й більше: класик доби. Проте не доби осамотнених вкрай „пустих пророків”, не „очікуючих Годо”, а доби людей породи тієї „саксіфраги”-ломикаменя, який провіщо оспівала Леся Українка. „Коли цей нарід, переживши стільки, не згинув, то він сильний” — писала Леся про український нарід, а Яновський це речення показав у худож-

прахом Василя прощальну промову і руде його волосся розметалося і завихорилось від патетичних рухів, — зашуміли верби над його головою, загуркотів грім і на запилену землю линув дощ — буйний та теплий.

Було щось невимовно радісне, життєдайне в цьому соняшному дощі і всі це відчули. Він ніби змив всі рештки смутку і скорбот з людей. В кожній його краплині яскріло обіцяння торжества життя. Ніхто не тікав, не ховався від дощу, а діти підводили до нього свої смагливі мокрі личка і виспівували: „Дощику, дощику, перестань, поїдемо на баштан!...”

Омиті були сади, баштани, городи, поля. На чистих яблуках і сливах, укритих ніким не займаною павутиною, бриніли найчастіші дощові краплини, вилискуючи і перекочуючись з плоду на плід і падаючи на землю.

Тут і кінчається наша картина.

ньому образі. „Якщо мистець говорить про свій гнів словами народу, який сам гнівний, якщо він говорить голосом народу, — каже М. Жардо, — то тоді він сам стає народом”. Саме так промовив Яновський і йому не треба було боятись осамітнення. Таврійські степи ожили у нього, зарізьбились як на барельєфі його невмірущі вже Данилки, Адаменки і Чубенки, герої „Думи про Британку”, епічні Шахаї степових народніх армій. Їх гнів був його гнівом.

Гостею з чернігівської Сосниці, промінем весняного дня, увійшла в українську літературу „Зачарована Десна” і стала поряд з легендарними „Вершниками”, що забронзовили на обрїях степу. Ю. Яновський і О. Довженко — обидва виразники доби „прекрасної Ут”, обидва — гнів і радість великого і мудрого українського народу, обидва, звернені обличчям в майбутнє, обидва — сам народ, що зненацька, крилом молодого вітру, літньою грозою, увійшов у світ і світ аж зачудувався. „Земля” і „Арсенал” пробрили дорогу „Вершникам” у світову літературу, „Вершники” відчинили „Зачарованій Десні” двері в погожу, соняшну українську словесність.

XX сторіччя буде визначатись посиленою активністю української культури в усіх її галузях. Процес, який своїм початком, в 1917 році, різко відділив епохи розвитку тієї культури, став з фрагментаричного безперервний. Наплив що разу нових творчих сил народу причиняється до барвистої різноморності і до якісної поглибленості того процесу. Коли подумати, що ще сто років тому самобутність української літератури, театру, навіть образотворчості, замикалася, власне, лише одним, хоч і яким знаменним, ім'ям Шевченка, то важко було б знайти аналогію такого прискороного і такого, в своїй ідейній істоті багатого росту. Інші народи і країни, зокрема, щоб вийти у світ і постачати універсальні вартості, потребували на це не раз кілька сот літ. Проблема такого феномену не лежить в площині кількості і егзотичності. Проблема універсального промінювання культурних вартостей пов'язана з неповторністю їх самобутного вияву і з силою наснажуючого її ідейного клімату. Якщо ідеться про український вклад в світову скарбницю культури, саме в цьому розумінні, то імена Довженка і Яновського, в їх універсальному підкресленні, підписані під творами виключно чіткими як щодо художньої їх сили так виключного драматизму змісту, треба виписати осяяними, золотими літерами.

Порівняймо людяну героїку напруженого „Арсеналу” чи ліроепічність „Землі”, цієї монументальної поеми про життя і смерть, про радість і про горе людей, врешті про той самий гнів народніх мас, з якими мистець, якщо він живий, зливається. Порівняймо її вже не лише з антагоністами Довженка у кінематографії, але з його послідовниками і епігонами на Заході. Тінь Довженка, печать його відкривального генія падає нині і падатиме завжди на кожную спробу новаторства. Але це ще не все. Треба мати Довженкову, могутню як сонце радість з життя і з творчості. Треба мати довженківський ритм визволеної, розкованої сили, що як пошум прапорів атакуючої кінноти Юрія Яновського, як снага бійців за Арсенал, що як українська пісня, яку так любив Довженко, походить із надр української землі, з незрівняної міці українського народу, пробудженого добою „прекрасної Ут”.

Формат мистецьких особистостей, їхня творча перемога не є явищем в собі. Якщо б не було революції 1917 року, то не було б ні „Вершників” ні „Землі”, так як без революції 1789 року, не було б, скажімо поеми про ліонське повстання Марселіні Дебор-Вальмор, як не було б і роману „Чорне та червоне”. Прекрасна Ут — це, може, символ вічної пісні моря (як у „Малинових вітрилах” А. Гріна), може це — досвітня зоря, що підвелась над країною, а може це країна сама у весінньому схвилюванні, може це просто — символ молодої доби. Така ж класично проста, лаконічна, — а це і є ознака її довершеності, — творчість рицарів „прекрасної Ут”. Вона — оптимістична, суворо організована і натхненна, хоч її патос, її бунтарська гнівність, підказана народом, світлі і цілеспрямовані, бо вона призначена не бути безплідною луною для „пустелі і гнилих вод”. Вона призначена для самоствердження тих суспільних сил доби, які не бачать в ній „найстрашнішу з усіх, які були”, а бачать її як Еос, що народжена з морського прибою, заповідає всьому людству новий день.

ФІЛЬМ ПРО ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ

На екрани України вийшов новий фільм, зроблений київською кіностудією ім. О. Довженка, „Григорій Сковорода”. Постановником-режисером цього фільму — І. Кавалерідзе, що, разом з Н. Петренко, написав сценарій. В ролі Сковороди — О. Гай, в інших ролях — В. Биковець, К. Литвиненко, К. Землеглядова, І. Ужвій і ін. Музику до фільму написав композитор Б. Лятошинський.

До проблеми кризисного періоду

Звершенням багатьох дослідників доби можна вважати їх досконалу, часом майже вичерпну характеристику явищ кризисного періоду західної культури. Кризис цей, заповіджений вже давніше, констатує кожний серйозний філософ Заходу; згадати б лиш Бердяєва і Марітена, Тойнбі і Сорокіна, Швейцера і Гуїцінгу та ін. Які б не були різні концепції кожного з них, щодо причин і джерел занепаду західної культури, а враз із тим які б різні не були їх інтепретації явищ кризисного періоду і прогнози на майбутнє, явища, що маніфестуються як кризисні, не можуть їм не впадати в очі. Дехто окреслює це як вислів прогресуючої дезінтеграції і хаосу напередодні зловіщого *dies illa*. Це, звичайно, відноситься до жорстоких війн і переворотів, знаменних для доби, до загальних симптомів політичного і суспільного розкладу, але в першу чергу, як це підкреслюють філософи, до конкретних виявів дегенерації в таких істотних галузях як мистецтво, наука, право, релігія, література і ін. Занепад мистецьких вартостей, характеризується, наприклад, переоцінкою принципу кількості, коли зміст і талант заступають технічна віртуозність і рафінованість в доборі засобів, що повинні дати читачеві чи глядачеві не істоту дійсності, а її ілюзію, тобто засіб до тимчасового і приемного схвилювання. Місце творців типу Шекспіра, Рембрандта, Гете чи Бетговена займають незліченні „виробники” (музики, фікції, видовищ, образів), тим самим прирікаючи мистецтво на внутрішню порожнечу і ніщоту його начебто-звершень. Мистецтво колись бувало аморальним і асоціальним, тепер воно здебільшого антиморальне і антисоціальне. Колишній „храм мистецтв” нині часто справляє враження музею патології. Релятивізм, темпоралізм і нігілізм все більше заволодівають духовістю, дедалі більше затираються межі між брехнею і правдою, між добром і злом, людина все більше редукується до створіння з дуже нескладним комплексом притаманностей і духових сил, до створіння з дуже анархічним уявленням найпримітивніших засад етики і моралі, з пошаною не права, а грубої фізичної сили.

Наступає „доба страху”, „доба космічної байдужості”, доба лицемір'я, іноді нечуваного в своєму цинізмі, доба апатії...

Як твердить один із видатних філософів і соціологів США, П. Сорокін, такий період розкладу і дезінтеграції за своїм засягом це один із кількох, які переживало людство. Це не частковий кризис, не тимчасове захворіння одної або кількох галузей життя, це — кризис тотальний. „Маємо рідкий привілей, пише автор твору „Кризис нашого часу” жити, спостерігати, мислити і діяти в добі, коли внівець, в румовища обертається цілий великий лад...”

Якщо О. Шпенглер був послідовником біологічного детермінізму, то більшість західних філософів, між ними і П. Сорокін, Гуїцінга і ін. вдоволяються детермінізмом „спірітуалістичним”. В відміну від песиміста Шпенглера, що провістив агонію і загибель Заходу, ці філософи потішають нас твердженнями, що „токсини сенситивної культури (тобто тієї, що народилась в часі Ренесансу) будуть елімінуватись новими творчими силами...” Як і звідки? Як видно з дальших роздумів, цими силами будуть якісь магічні, а при цьому абсолютні, цілком розумові формули, які допоможуть людству в періоді „очищення” і „воскресення” знов „збудувати новий дім на фундаменті Абсолюту”. Прийде доба нових форм суспільства і культури, яку, нпр., П. Сорокін називає „ідеаціональною” і яка буде відродженням культур — будійської, індійської, таоїстичної, грецької VI-VIII ст., середньовічної, тобто культур, коли філософія була майже ідентична з релігією.

Такі оптимістичні і не позбавлені поезії висновки викликають зразу ж низку питань, при всій пошані до сумлінної праці аналітиків сучасного кризису західної культури. Хіба в попередніх періодах культур „ідеаціональних” як антика і середньовіччя, не було протиріч, а сама лише „гармонія і рівновага”? Хіба не було і тоді одиниць, які свої філософські системи будували на зовсім інших засадах ніж того вимагала система, нпр., середньовічного тоталізму? Які дані переконують нас про те, що культура Ренесансу з її Джорданом Бруно, Галілеєм і да Вінчі „вичерпалася”? І чому якраз ця „сенситивна” культура, тобто сперта на дійсності, яку можна спізнати емпірично, винна в сучасному кризисі Заходу? А чому філософія теократичної системи середньовіччя, яка виявилася безпорадною супроти протиріч тогочасності і яка вкінці заламалася під напором юних сил

**
*

Милосердя для цієї роботящої потвори
світолюдино, робітня потворо, не треба
тобі милосердя. Прогрес — це недуга.
А жертва твоя — включаючи смерть і життя —

лиш забава великих з масійськими
електрони бритвоножам на гірському хребті
недаремно моляться, лінзи поширюють нехить

крізь усякі кривизни аж доки ця нехить
не поглине сама себе.

Світ наш

це не світ поставань і народжень, а — м'ясо

о бідна ти плоте, жалошів, жалошів вам,
убогі каміння і зорі, жалошів вам, дерева
кожному жалошів, лиш не людині — потвори

гіпермагійній все і загальнопотузі. Ми,
лікарі, безнадійні проблеми ці знаємо:
слухайте: ось в передсінку, крізь двері
пекло добрячих всесвітів наших і напис:
заходьте будь ласка.

З американської переклав М. К.

Ренесансу, була б тією „новою і творчою силою”, що злагодила б діяння кризисних ток-син?

Бути тільки сучасниками великого перелому, мати, зрештою, не такий вже і цікавий „привілей” спостерігання розкладу та зложивши руки чекати на діяння формул і схем утопійного „абсолюту” либонь замало для людини нашого схвильованого часу. Хіба нема і в ньому намагань протиставлення силам розкладу і хаосу, людського знікчемніння? Хіба нема і нині прагнення до гармонії і рівноваги, збудованих на конструктивних засадах розумово пізної дійсності? Чи не приходить мимохить думка, що філософія, яка пробує відповісти на проблематику кризисного періоду теоріями, спертими на апріорних і широко генералізованих та дискусійних передпосилках, філософія, яка обмежується тільки констатуванням і „потішанням” і обіцянками, яким можна вірити або й ні, сама є явищем духовости кризисної доби?

С. Крицький

МОЇ І ЧУЖІ П'ЯТНИЦІ

невеличкі оповідання

четвер

Ніч. Пробую писати либонь у тисяча п'ятсот чи тисяча п'ятсот перший раз. Лінійований папір, олівець, за вікном — шпилі хмарочосів — все, що мене непокоїть і відтягає від писання. Проте, намагаюсь зосередитись.

„Жити, каже, — ви будете, співати ж — ніколи!” Про це чи щось подібне можна прочитати у другорядних епігонів Чехова.

Так, жити здається буду, хоч після операції, яку доктор у чорній беретці називав „чік-чік”, жити і писати досить важко.

Сива пані в окулярах з України

Два тижні тому: мжичка, нудьга, мугикання автомобілів на Другій авеню. І раптом: поліція, лікарі, санітари, трошечки запізно, люди ж, як завжди — вчасно.

Дженіторка, по нашому — сторожиха, говорить дуже швидко — у неї обличчя з картоплі, переходить з англійської мови на німецьку, важко переводить духа, слова у неї вилітають із свистом і сопінням.

„Вона зварила обід, прихтувала все на столі, бо чоловік приходить з роботи. Я ще бачила її вранці: виносила сміття на долину. А тоді, власне, це було тільки тоді... Боже, Боже, майн Готт, в кухні, на вікні і не зависилась, а сидючи, кров запеклася... Кажуть, все через тоту астму. Та ж у мене те саме...”

І знов свище і сопе: „Чому, чому?” А хіба я знаю, чому зависилась ота жінка з третього? Емігрувала тобто я хочу сказати — втікла від себе або від астми. Факт, як кажуть, довершений. Втім, яка різниця?

Санаторій та Рая

Це вже було після чік-чіківської ери. Осіннє сонце, я, Рая. І звичайно — реконвалесценти. „Це вже втретє пробувала. Кожного разу щось інше — газ, отрута...”

Я подивилась на сині жилки, руки білі, білі.

„Тоді відправили мене до божевільні. Сестра моя мене відвідувала майже щодня і якось все потрохи налагодилось. Та раптом — дуже дипломатично, — сестра заговорила про необхідність операції моєї голови. Мовляв, добре,

що зроблять безкоштовно, бо щось таке коштує аж 1200 доларів. Я категорично запротестувала: при чому тут моя голова? І чи не можу я зробити те, що інші і рази не зроблять?" Яюсь обійшлося. Пройшло десять місяців і голова і долари були заощаджені."

Сонце ще було високо. Вдарив дзвін. Він сповіщав хворих, що незабаром — вечерея.

Доктор К. (не той, що в береті)

Ми безсумлінно чаділи цигарками і пили пиво. Було багато людей, але найбільше хвилювався доктор К. Він вип'яв вже і без того добре помітний живіт і вже втретє питався: чи може він подобатись жінкам?

„А от така історійка. Я познайомився з одною з острова Мартінік чи звідкись з Антилів і за деякий час довідуся, що моя знайома закінчила життя самогубством. Мені стало цікаво — чому, я почав допитуватись офіційних осіб і хтось з тих, що певні своїх думок і не знають думок інших, сказав мені: Звичайно, що це була хвора, бо здорова дівчина і таке щось... Ніколи! Признатись, я трохи налякався: може це така тропікальна недуга, заразлива і невилгойна?... Ні, все скінчилось добре. Ніяких симптомів. Ніяких наслідків мого знайомства з тією дівчиною....”

Дійсно, все скінчилось добре, настільки добре, що доктор К. має справжній животик, почав навіть спеціалізуватись в тропікальних недугах і завжди ставить те саме питання: чи може він подобатись жінкам.

Корі і міст

Її не було дома, але Мірра, яка нічого спільного з п'ятницями не має, повитягала п'ять чи шість картин.

Міст, жовті вогні ліхтарів, ніч у небі і на воді.

Я пригадала собі: Київ, Дніпро, запах квітучих лип, зірки і вогні Подолу в Дніпрі. Та все це було зовсім інше, як все тут. Я ще раз завітала, щоб побачити і міст і Корі.

— „Перед тим я відчула запах фарби і рука потягнулася за пензлем. Так народився той міст... А я ще хотіла — в воду...”

Жартуючи, я спитала її, чи, як розбагатію, зможу купити в неї цей міст?

Корі відповіла:

„— Ні.”

Новоприбулі які переходять вулицю

Я бігла на пошту. В Європі залишилися ще деякі друзі, отож час від часу пишу до них. На

Марина Приходько

*
* *

Не бути весні, не бути...
Одспівана пісне, прости...
Вінок у траві забутий
Нікому не доплести.

Лишились вечірні дзвони
І холодом скуті уста,
Душа як зоря прохолодне
І стане не та, вже не та.

Даремне у темряві ночей
Все сниться твій дружній привіт;
Душі, що нічого не хоче,
Душі, що згубила світ.

розі вулиці двоє їх — чоловік і жінка, вже літні. Вони нерішучі, залажкані. Може я їх вже колись бачила. Нові, ще зелені, я подумала.

„Як на **той** світ, то можна іти — сказала по українському літня жінка, — а як на **цей**, то ні...”

Вона показувала йому — вусатому і зморщеному — на косі світляні смуги світофорів.

Я

Найтяжче писати, коли у нас за спиною сидить хтось, хто не звертає на тебе жодної уваги і дивиться в телевізор.

Колись було інакше:

„Я народився в Тексасі і тому ніколи не бачив снігу. Вперше я сніг побачив у Нью Йорку...”

І почалось — зі снігу білого і чистого, апотім ще й — „Балада про Редінгську тюрму”...

Ми познайомилися і полюбили один одного: людина із Тексасу, Омар Кайям, сніг і я.

Нереальне стало реальним, а реальне нереальним. А після того прийшов біль. Ні. Таки ліпше вийти на вулицю — автомобілі, автомобілі, автомобілі. Дорога **одна**, просто, прямо, вперед, далі, далі. А я повертаю зовсім в інший бік, роблю те, чого не дозволено жодному автомобілеві. Сміюся про себе над цим винаходом цивілізації і іду, іду...

Питаюся, сама себе, звичайно, бо той, хто сидів за спиною, залишився і дивиться в телевізор: чи ж вперше?

Відповідаю і ніхто мене не чує: наступний тиждень має таку саму п'ятницю.

Мандрівка до меж зникчємнїня

У Медонї, біля Парижа, живе „статуя, цілковито захляпана грязюкою”, як називають з'їдливі журналісти літературне божище міжвоєнної Франції — Л. Ф. Селїна. Небувала потворність натуралїстичного опису вчинила колись Селїнів роман „Мандрівка до меж ночі” світово відомим. Лікар — за професїєю, практикуючи серед найрізніших шарів французького суспільства, Селїн мав нагоду вивчати і спостерїгати людей в найрізніших, нераз не надто принадних, обставинах і не завагався з брутальною одвертїстю їх змалювати. Раптовну і дещо сумнівну славу „письменника ночі” не побільшили, а швидше послабили дальші його романи-памфлети („Смерть у борг”, „Нїсенїтницї для різні”, „Брудні простирали”), стилїстично неохайні, рубашні, сливе непристойні, до того приправлені кїнськими дозами огидного антисемїтизму. Під час війни Селїн відверто став гїтлерівським колаборантом і в той час, коли його батьківщина вела героїчну боротьбу з окупантом, претендував на одного з „вождїв онови”, разом з Лявалем,

Дорїо і ін. Після війни, відсидївши невеличку кару, Селїн взявся до писання і з'явився на літературному обрїї Франції з романом-спогадами „З одного замку в другий”. Якцо в „Мандрівці” Селїн дбав ще про сяку-таку літературну досконалість свого продукту, то тепер, як сам каже, це цілком зайве і перестарїле. Він пише в пароксизмах несамовитої ненависті і лютї, цинїзму і духового здичавїння. „Мене пошито в дурні, — заявляв він в одному інтерв'ю, — я був просто „фраер”. Хоч Гїтлера я не любив, але признаю, що це був єдиний конструктивний діяч в європейському масштабі. За Гїтлера нїмцї принаймні шанували Францію. Тепер весь світ має нас за націю проституток і сутенерїв. Найбільша помилка Четвертої Республїки, як її, збїса, називають — твердить далї Селїн, це те, що вона скасувала публїчні доми. Менї особисто есяка писанина здалася до дїдька. Я пишу тїльки для грошей. Здохну в ганьбі і в неславї та менї плювати на всїх і на все. Франція, де Голль, культура — все це теревенї для дурнів, мїт. Я — жертва тих, що не дають менї нагороди Нобеля, не пускають мене до Академїї... Людина, за своєю природою — свиня і завжди буде свинею...”

Цей Селїнів монолог як і його останній твір — суцїльний потїк цілком непристойної лайки і безглуздих вигукїв проти всїх, що перемогли „великого конструктивного діяча Європи”, внаслідок чого, як каже Селїн, він „мусить запльованим дїдуганом подихати в болотї”. За всїми ознаками, літературна діяльність цього озлобленого манїяка, якою деякі кола у Франції взялись чомусь обдаровувати громадськїсть, належить до засягу клїнічних досвідїв.

М. В-ко

Gaius Valerius Catullus
з „Епіграм”

До Вікція

Ти Вікцію, на Зевса вартий, шолудивий,
Того, що кажуть дурням балакливим:
Простацькї спини й ходаки лизати
Твоїм би язиком, базїкало ти кляте!
Загібелї бажаєш нам? Прошу, ти — ротом
Мету свою осягнеш вмиць, гідото.

До графомана Ментули

Упрїв Ментула, преться на Піплей в натузі,
Та вилами його звїдтїль скидають Музи.

Б. Бюффе: „Автопортрет”

Справа Марека Гласка

Важко ставити прогнози щодо творчих можливостей в майбутньому молодого людини, яка, сливе силоміць і зненацька, опинилася була (правда, на короткий мент) в центрі уваги міжконтинентальної громадськості і яку, заходом не стільки літературних, як позалітературних кіл, втиснено вже в шухлядки з заздальгідь і „на виріст” заготовленими налічками. Одне певне, що в випадку М. Гласка маємо до діла з вибухом стихійного таланту, який, хоч і позбавлений свідомої, опрацьованої філософської концепції, діє в кліматах величезного внутрішнього схвилювання, наполегливого шукання правди, досліджування вартостей, які виправдували б і бунтарство і моральне замирення автора зі світом. Недаремно Гласко вдумливо читає Достоевського (див. його етюд про Достоевського, „Доки живе людина”). Як і у Достоевського бренть у автора „Наступний до раю” голос людини, що „волає з пащі самого пекла про зорю правди”. Гласко бунтується, звичайно, не тому, — як приписують йому спрощувачі, — що його герої не можуть найти мешкання („Восьмий день тижня”) чи тому, що в убиральнях нововибудованих домів псуються крани. Він, майже як Альберт Камюс, протиставить засаду справедливості, яка є в ньому самому, засади несправедливості, яка панує в світі. Він огірчений тим, що все, що повинно мати сенс у житті — кохання, приятель, людська мрія, краса, зазнають викривлення або, просто, загивають. Дійсно, як у Достоевського (з збереженням всіх пропорцій, звичайно!) вся дотеперішня творчість Гласка це „розписаний на голоси, монолог, що домагається правди”. Герої Гласка, сповидно зайняті лише буденними справами, заклопотані, сердиті, ображені, на ділі розпачливо метушаться, шукаючи правди, яка виясняла б їм таємницю життя і виправдувала б побут людини на землі. Остаточної відповіді польський письменник ще, як видно, не найшов: ані в песимістичній негачії ані в брутальному егізістенціалістичному компромісі. Він ще надто молодий і його талант надто щирий, щоб його могла знайти будьяка спекулятивна іграшка, яка видалася б тією „рацією існування”, що за нею так тужать його герої, в якій міг би він розвантажити свою жагу протесту проти зла. Однак, якщо недавно такий голосний „ісход” Гласка закордон, міг би бути, якоюсь мірою,

парафразою метафізичної бунтарської метушливості ним героїв, то всякі висновки щодо того, яку саме „правду” (чи її сурогат) оберє її невтомний шукальник, виявились передчасними. Вже сама поведінка „найталановитішого письменника Польщі післявоєнного покоління”, як окреслювано водноголос автора книжки „Перший крок в хмарах”, була, лагідно кажучи, химерна. Гласко розкидався грішми, був сенсацією берлінських і паризьких салонів, попадав у фурію, свистав на пальцях і перекидав столи, нудився і буйно розважався, вражаючи до краю ентузіястів його бунтарства. Врешті, виїзжаючи до Ізраїлю, заявив, що „письменник без вітчизни це ніщо. Повертаюся до Польщі без огляду на наслідки. Зле чи добре — але там моя країна...”

Проте, не стільки ці перипетії особистої долі Гласка, але ознаки великого відкривального таланту, виявлені в його дотеперішній продукції, вирішатимуть про його зріст чи занепад як про заїка. Найімовірніше те, що насназі цього обладнання сприятимуть не з гори прийняті і до того не власні, авторові, готові концепції як регулятори мистецтва мертвого, вторинного, а сили мистецтва первісного, живого: інтуїція, дар мистецького пізнання і пережиття та творчого узагальнення на базі, уживаючи влучного окреслення Я. Пшибося, „образового мислення тобто блискавкових синтез”.

Генрих Савіцький

Paul Verlaine

СКРИПКИ

Невгамовні ридання,
Схлипи скрипок осінніх,
Серце стомлене ранять,
Безнадійним нидінням.

Весь блідий, без дихання,
Коли дзвонять години,
Я минулі, в риданнях,
Пригадую днини.

І несе мене владно
Вітер злий у безвісті,
Без мети і принади,
Мов опалєє листя...

Переклала з французької
Алла Цівчинська

РОЗДУМИ НАД РІЧКОЮ КЕННЕБЕК

Лірична інтродукція

Запах „дуба, ясеня, сосни, лавра і іншого со-
лодкого дерева” вразив Пілігримів, потомле-
них довгою подорожжю на „Майфлауері”. Са-
ме в цій лісистій Новій Англії скульптор Рі-
чард Айрон говорив:

Душа моя вже все перемогла
і вільна стала наче сарна в горах,
а ви її хотіли загнuzдати
та на оброті ваших цнот повести
під ярмо залізне...

(Леся Українка, „У пуці”, II)

Річард Айрон, натхнений Венецією Тіціяна і ще не відшумілого ренесансу, був у конфлікті з суворими Пілігримами. Це були люди догми, схоластики, а в ньому палав дух Джордано Бруно, скепсис Бекона, снага елисаветинців.

В Салемі, в музеї, ще досі можна бачити реалії, які допомагали відьмоловам, напр. губернаторові Вінтропові, виловити відьму і повісити її, бо ж „жінка, що займається чарами, не повинна жити”.

Проте, Пілігрими, безперечно, заслуговують пошани: це були відважні, розсудливі і справедливі люди, які поклали підвалини суверенності США. Їх печать ще досі лежить на всьому побережжі і в прибоях океану, так пристрасно мальованого експресіоністом Маріном, брешуть слова Теннісона:

Слава суворим чеснотам — карають вони;
в битвах добро й справедливість
відділять від кривди і зла...

Під сокирами Пілігримів і їх нащадків пуца відступала на Захід. Але над річкою Кеннебек, прозорою і холодною, вона ще збереглася: по непроптаних тропях ще тут ходять олені і ведмеді, як за часів облоги Квебека і останнього з Могікан. Можна було б сказати, що тепер, справді, „душа наче сарна вільна” в штатах Мейну і нової Англії: поряд з лісопромисловістю, звіро- і риболовством процвітає тут поезія і живопис. Там, де колись догматики Годвінсоні приборкували допитливого духа митця Айрона, процвітають колонії, цілі міста митців, як Провінстанв... Янгола смерті, що ввижався Річардові Айронові, перемогло життя. Ще прийде час, що цю провіщість „У пуці” відкриє театр Заходу, сповнений одчаю.

ПОХВАЛА ХЛЕСТАКОВУ

А тепер, знад берегів суворого Кеннебеку, з сивої давнини героїчних віків, повернімося, як то кажуть, обличчям до сучасности.

Багато новітніх, вітчизняних Пілігримів, ви-
саджуючись в громохких портах Нового Світу
можуть сказати як і герої Лесиної драми:

...„Се й ми по мрії аж за море гнались...”

І там, де Золота Брама Пацифіку, де палюче сонце Арізони, де Сандбургів димний Чікаго, де край вічної юности — Флоріда, найшли вони свою мрію — легку як силует кадиллака останнього випуску, добротну як будинок у модерно-колоніальному стилі, тривалу як благобут

Т. Несьоловський: „Арлекін”

громадянина, гідного пошани. Цей рахманний натовп мрійників-пілігримів, здебільшого, далекий від спізнання своєї історичної місії: прикметами його трудолюбива скромність і конформістична розмріяна споглядальність.

Зовсім іншу категорію становлять прошарки, які можна було б окреслити „схильованими від істотного”. Це динамічні натури, сповнені жагою самоутвердження. Їхній тип, як збірний, як історично-суспільну категорію можна було б окреслити називно: Доробкевичі і Хлестаковиченки. Чому діминутив? Насамперед, збережемо деякий містницький колір, а по друге Хлестаков з „Ревізора” це герой широкого формату, його стиль — імперіальний, епохаль-

ний. Інша річ — Хлестаковиченки: це продукт загумінку. Похвалімо ж Хлестакова за широчінь фантазії, за підхмарні льоти пройдиовіта. Хлестаковиченки плекають безкрилий стиль провінції, цей стилік перукарський, епігонський. Мергольд недаремно переніс дію „Ревізора” в столицю, його, як і Гоголів Хлестаков — худий, виголоджений, бо саме такі люди небезпечні. Наші ж Хлестаковиченки — опецькувати, відгодовані, як ось, нпр., потентати діяспори, недавно фотографовані, здається, в Вашингтоні і репродуковані потім у „Сучасній Україні”. Товсті, оберемкуваті індивідууми, типу ситого Гаргантюа, вони звичайно, добродухі і негрізні. Бенцвали ніколи не творять історії. Історію творять аскети. Проте, оберемкуватість не перешкоджає Хлестаковиченкам у їхніх дегрінголядах. Вони завжди люблять баррокову пишноту і гучність фанфар: „чімбарасса-бум”, літаври, чинелі, паради, академії, здвиги, бенкети, патос промов і красивість величнього, волюнтаристичного жесту. Щось як персонаж „Суєти”, здається, Акила Акилович, який любив деклямувати:

У воїнственнім азарті,
Воевода Пальмерстон,
Побіждаєть Русь на карті
Указательним перстом...

Як відомо комплекс Акили Акиловича передався в пізніших роках цілковито зідіотілому Пілсудському, що, як свідчать його ад’ютанти, кидався мов Орляндю Фуріозо до мапи і вигукував: „На Київ! На Москву! На Самарканд!” Саме цього типу „манія грандіоза”, якоюсь мірою, притаманна і нашим Пальмерстонам східнього Тиролю, пуцулуватим Хлестаковиченкам. В цій манії, як кажуть, секрет володіння масами.

Що ж до Доробкевича, то це безумовно -кит, на якому спочивають всі реалітети Хлестаковиченків. Бо, якщо Доробкевич їсть від пуза і став „респектабельним”, у нього, на дозвіллі, родиться потреба державнотворчої місії: він зненацька почуває себе гігантом, спасителем України, Атласом української культури, речником ідеалів елітаризма. Однак, по суті, це уронення: він не більше як Санчо-Панса, що став губернатором острова Баратрії, потентатом Шлярафенляндю діяспори. Такому Доробкевичу безсмертний Г. Валерій Катулл, ще в I в. п. н. е., зладив досконалий портрет:

Ментула, багатий наш незрівняний,
По бори Скитії, по берег Океану
Лани його сягають, володіння:

Найбільший він серед усіх великих,
Та не людина він, а просто — йолоп з пикн.

Ментулою Катулл називав Мамурру, відомого римського дилетанта, графомана і політика („...Цезар і Мамурра — дві свинячі шкури, парюю ходивши...” — епігр. LVII).

Хлестаковиченки чудово знають питому вагу Доробкевича, але він їм потрібний для реалізації широкої гами національних втілень: від вождів до кінопідприємців, від істориків до полководців, від референтів до міністрів. Сповидні вартості, якими оперують Хлестаковиченки, з чисто ренесансовою „sceleratezza”, давно і неминуче привели б їх до катастрофи, а принамні до інфляції: їхніх концепцій, фанфаронад, гумбугів і „осягів на міжнародньому форумі”. Але Катуллів Мамурра, що є під рукою, сублімує з досвідом кооператорського бухгалтера, всі процеси суцільного пошивання мас у дурні.

ВІЧ НА ВІЧ З ДАНТЕ

Хлестаковиченко приймає іноді втілення поета, національного генія. Тобто він вперто і невгнато займається поезією: від юних літ до старости. Це нагадує нам Сервантеса, який говорив, що добрий поет іскру дару, післану йому Богом, відшліфовує мов діамант, а поганий поет — її вомітує. В кожному випадку тут швидше маємо діло не з діамантами, а з возом, навантаженим тоннами важко пережованої гігроскопійної вати віршів, які згаданий адепт поезії випродужував тягом довгих літ. Щось як ось таке:

Перуджа

...сьогодні ледве хто пізнав би
в худорлявих мужчинах
нащадків квадратошочких кондотьєрів...

(С. Гординський — „З нових поезій”)

Самозрозуміло, повинно було б бути: „квдратошелєпих”, бо суржикове „щока” тут живцем перенесена з польської „щенки”. В чому поетичний сенс цього псевдообразу, до того запозиченого? В чому тут відкриття? Чому мешканці Перуджі не подібні до кондотьєрів? Адже ж з реалій знаємо, що люди ренесансу, до того — кондотьєри, були таки худерляві. Очевидно, втілення хотіло сказати „хирляві”, але мізерне знання української мови і тут „не дописало”. Ця мова — недоріка призводить інколи до комедійности. Втілення пише, м. і. про фльорентійський „міст золотарів”, на жаль, не знаючи того, що, на Україні, „золотар” це не ювелір, а всього на всього той, що працює в

миській асенізаційній команді. Густопсова, дротяна патетика стає гротеском.

Знаємо, що Хлестаков Гоголя був на короткій нозі з Пушкіним. Наше втілення бере вище: воно, бач, за панібрата з Данте. Леле, з ким же іншим воно може товаришувати у Флоренції як не з Данте? Отож: „...Дант (він задумано те-ребить (?!) один за одним листки свого вінка...” Либонь, — додаймо, — Данте Алігієрі засоромився як панна, що цей вінок дали йому, а не нашому втіленню. „Ми не говоримо нічого бо він знає, що я (?!) знаю, про що він говорив би...” Цілком як у „Ревізорі”: „Ну, як там, брате Пушкін, що там? Та, нічого, так, якось, брате, теє...” Джотто, Гвідо Кавальканті, Орнульф, Брунетто і інші поети та мистці Флоренції, як знаємо хочби з праць Вілліані або Раскіна, годинами слухали і записували все, що сказав Данте, вважаючи себе його учнями. Наш Франко теж відзначував глибину будь-якого висказу Данте. Але про що говоритиме Хлестаковиченко з Данте, коли він, присяйбі, сам — Данте, правда поки що не флорентійський, а філадельфійський.

Великий Гоголь сказав би, при такій нагоді: „Тут можна було бачити просто тупоумність, старечу бездарність, яка самоуправно стала в лави мистецтва”... („Портрет”).

ЩЕЛКОПИОРОВ У ПАНТЕОНІ

В своїй славній поемі „Мазепа”, Байрон зауважив, що люди типу Хлестаковиченків, „якщо застухає їх біда, тримаються в купі”. Це є ціла система династій, спілок взаємної поруки, посвоячень, ієрархій, взаємної адорації. Пройдисвіти, що оперували як „діти лейтенанта Шмідта” (в романі „Золоте Теля” Ільфа і Петрова), єдналися на спеціальних конвенціях для устійнення „сфер впливу” і прирікали, в ім’я спільних інтересів, роздувати яскраве, гошталерське ніщо до масштабів генія.

Щось подібне читаємо в одному органі старечого професорського маразму, видаваному в діяспорі: „Його місце в пантеоні наших великих... Шевченко — Франко... Донцов...”

Можемо привітати панів з епохальним відкриттям. Це, примірно, щось таке, як би німці приєднали до імен Шіллера і Гете капітана з Кепеніка, або французи приписали б у Пантеон, біля імен Декарта і Гюго, ім’я небезвідомого шарлатана 30-их років, афериста з київської Слобідки, Стависького. „Драстуйте, канарки, ка-

нали і кан...” як говорив Вольтер, в’їзжаючи в Голандію.

Втім, не диво, бо ціла система т. зв. „доктрини українського націоналізму”, як твір згаданого велетня духа, не більше як автентична ставіскіяда. В. Липинський, український монархіст-консерватист, з душею шляхетного революціонера, людина європейського формату Бенвілів і Моррасів, називав батька наших діяспорних Хлестаковиченків просто Щелкопйоровим. В нашій мові це означало б: свищохлист, щиглик, жевжик, свищик.

Типовий опортуніст і дефетист, каварняний боягуз і кон’юнктурист, речник найганебнішої в історії української думки „доктрини” пристосуванства і орієнтації на окупантів або на принципівих нищителів українського народу, в духовому і фізичному сенсі; свідомий ганьбителі української культури; цинічний нігіліст, який бачить в українському народі тільки „півскотів”, „зграю мерзотників”, „гельотів”, „рій комашні”, „Швейків”; глорифікатор Гайдріхів і Кохів; за власним визнанням („Спомини про 1918 р.”), — одностумець великодержавницьких, польських і російських поміщиків — реставраторів — рекомендується як... кандидат до Пантеону, як „один із найбільших співтворців українського народу як нації” (!!...).

Як публіцист — хаотичний і неохайний епігон четверторядних пасквілянтів і верхоглядів глибокої провінції, яку вмів, як доктор чорної магії та бляги, запаморочувати своєю псевдоерудицією, Щелкопйоров величав себе сам „українським Барресом”. Куцою до зайця! Баррес — це поважна позиція в французькій літературі. Увесь „доробок” нашого Щелкопйорова — купа повистриганих і підтасованих цитат з Фіхте, Ле-Бона, Шпенглера чи Сореля належить до категорії копійкової, компіляторської писанини. Апологет гітлеризму, що не вагався називати „сміттям” твори Г. і Т. Маннів, Роллана, Толстого, Гайне, Фойхтвангера, А. і С. Цвейгів, Ремарка і всіх інших, які не підходили під налічку його погромницького і антисемітського „літературного імперіялізму”, дискримінатор Драгоманова, Грушевського, Винниченка і всього, що в українській культурі було традицією і гуманізмом, ще й сьогодні, коли в твань і в пилюгу обернулися його колись бундючні „вирокки”, має бути рівний... Шевченкові і Франкові.

На цьому місці, ми можемо, за Монтенем, сказати: „Це все не є настільки нужденне, наскільки мерзенне”.

Ю. К-ч

ПОВЕРНЕННЯ ДРУГА

(Фрагмент)

Бо й справді (перший вимчуся у наступ!)
Як твір назвать твій можна — не на сміх?
Змагання де тут двох ідей? Контрасту
Нема... І меж не видно стильових...

Чергу жахот викликуєш стократу,
А я сміюсь... Ні хисту, ні чуттів!..
Не можеш краще Пушкіна писати,
То кинь... Не муч себе і читачів.

Берись за легший хліб. І це так просто,
Як віскі чарку вихилить до дна,
Як стриб у воду з райдужного мосту,
Коли безвихідь душу розпина... —

Прищухла пауза. Тиша до знемоги
Була німа й напружена — так, мов би
В кімнаті в мене тількищо помер хтось.
Мені хотілось крикнути понадсилу,
Живим протявши голосом цю тишу,
Але, мов шемріт крил, завиразнішав
У вухах шепіт: — Слухай... Будьмо щирі...

Продайсь!.. А власну совість обдури ти
Служінням їй, ідеї — для усіх...
Твій вік — це мить. Спіши ж його прожити
І стати в ряд поміж напівсвятих

Мужів своєї нації, яку ти,
За страх і блага будеш убивать,
Точить, мов шашель. Каїном здобутий
Прийнявши досвід, як печать

Премудрости земної... — (Піднялося,
Я це відчув, сторчма на голові
Моїй волосся).
— ...Руїни яд у замисли живі

Втілять не сам ти будеш: легіони
Чужинні й власні, рідні, як і я,
Готові вже до штурму бастиону,
Ім'я якого — нація твоя,

Ні, краще: бездна прірви, що пожерла
Намарно стільки, в грохоті віків,
Безумців змагу, кинутих на жерла
Чужих гармат...
Дихнула прірва хаосом...

Раз у раз літературні органи Радянської України сповіщають про видання і перевидання творів тих письменників, яких „покривджено, забуто, довгі роки промовчувано”. Реабілітація таких визначних письменників 20-их і 30-их років як І. Микитенко, М. Куліш, М. Ірчан, В. Мисик, В. Гжицький і багатьох інших, повернення прав громадянства їхнім творам, які тепер повернулися знов до українського народу, гідні похвали. Було, нпр., явною кривдою для натхненного співця революції 1905 року, видатного поета, автора „З журбою радість обнялась”, „Перезви” і багатьох перлин ніжної і глибинної лірики — Олександра Олеся, те, що його ім'я для молодого і наймолодшого покоління читачів України стало чужим і невідомим. М. Рильський, в своїй статті про поета, в свій час по всій Україні так ціненого і відомого, справедливо вказав на потребу видання спадщини поета, що самотньо вмер на гіркій чужині.

Враз із тим постає питання: коли ж повернуться до українського читача такі, в свій час відомі імена як Володимира Винниченка, Миколи Хвильового, Миколи Зерова, М. Драй-Хмари, Е. Плужника, Павла Филиповича і багатьох інших, визначних і талановитих українських поетів, прозаїків, критиків і драматургів? Багатьох з них нема вже живих, але залишилась їхня спадщина. Як О. Олесь, був і В. Винниченко одним із найталановитіших представників того письменницького покоління, яке прийшло до слова, дало великі цінності в період революції 1905 року і доби українського національного відродження. Винниченкові оповідання, безсумнівно, належать до кращих зразків української прози. Його романи, з „Соняшною машиною” на чолі, його п'єси не втратили і по цей день художніх вальорів. Те саме відноситься і до М. Хвильового, автора незабутніх „Синіх етюдів”, „Осені”, „Санаторійної зони”. Київські неокласики на чолі з М. Зеровим, крім усього, визначним літературознавцем і критиком, не можуть припадати пилом забуття... Коли ж черга на них?..

А. Цівчинська

Я гадаю, що ми ніколи не будемо знати, чому якась річ є гарна.

Бенедетто Кроче

ЛІТЕРАТУРА ПРИСКОРЕНОГО ГЛУХНЕННЯ

В обширі еміграційних літературних зацікавлень, якого координатами є не стільки дійсність, живі середовища, ґрунт, а поготів уявні даності „метафізичного простору”, за давніні спори про „форму та зміст”, видаються, назагал, безглузким переливанням з пустого в порожнє. Який сенс такий дискусії, веденій здебільшого не кваліфікованими літературознавцями, а принагідними „реалістами” чи „абстракціоністами”, які, до речі, часто навіть не спроможні зв'язку і переконливо захистити свої позиції? Еміграційна література, за переконливим прогнозом критика Юрія Шереха, давненько вже увійшла в період глухнення. Інфляція словесности, навіть найчепурніше видрукованої, епатування формалістичними викрутасами і „кунштшиками” доробкевича, що тягнеться ще до культури, засоблена кінськими дозами реклами і самореклами („хвали мене, гречана кашо”, мовляв Микола Хвильовий про аналогічні заходи деяких плужан) продукція, що призводить читача до вбивчого позіхання, все це тільки симптоми гіркого чав'ядіння еміграційного красного письменства. Спір про „форму літературного вияву” в таких обставинах, на жаль, неминуче нагадує байку про музик-дилетантів, які, хоч тричі зміняли місця, пробували і з цього і з того боку, проте не могли дати концерту. Домінантна функція змісту очевидна на тлі цього еміграційного формалістичного пуерілізму, прикладаючи термін Й. Гуїцінґи. Ультра-модерністичний чи строго класичний вірш буде пустодзвоном, якщо нема в ньому не лише ідейного змісту, але й натяку на нього. Література всякої еміграції залишає свій слід тільки і виключно тоді, коли її зміст, її світ ідей є історично- і суспільно важливий. Твори — Міцкевича, Гайне чи Гоголя (який теж перебував на свого рода добровільному вигнанні і тоді ж написав свої безсмертні „Мертві душі”) позначені глибоким духовим горінням, стражданням і схвилюванням. Проблема форми супроти змісту неприминальних і великих творів, мають цілковито вторинне значення.

Саме через те далеко доцільніше оцінювати еміграційну літературу насамперед за критеріями змісту, який, на нашу думку, з уваги на його достатню в'яскравленість — в негативному сенсі, — вирішає про ницість, порочність і неминуче чав'ядіння українського письменства на чужині.

Конкретним проявом яловіння змісту є, напр. творчість Уласа Самчука, якого, за віком, доробком і популярністю можна вважати найбільш репрезентативним прозаїком на еміграції, до того навіть якоюсь мірою її „ідеологом”, „історіософом”, „духовим керманічем”. Бо ж повісті і романи Самчука, без усякого сумніву, не служать „чистому мистецтву”, а, за свідомою настановою автора, мають сповнити виразну суспільну функцію.

Спори про „форму та зміст” та й взагалі будьякі тенденції до новаторства Самчука оминули. За формою — його проза перебуває в річищі старомодного, описового роману ХІХ сторіччя; мова його — вайлуватий воляпюк західньоукраїнського інтелігента міжвоєнних часів, стиль, зокрема в пізніших його творах, позначений неохайністю, поспіхом і перевагою нехудожніх, публіцистичних елементів. Роман „Волинь” за всіма ознаками, єдиний Самчуків твір, що талановито змальовує давнє волинське село, нагадуючи розповіддю кращі зразки жанру, чаклюючи читача пейзажними і побутовими картинами і наголошуючи біологізм, стихійну силу і власницький консерватизм українського селянина. Згодом, плодovitий автор обдаровує своїх читачів дальшими творами. Одначе, вони під оглядом художности, не лише не дорівнюють „Волині”, але зраджують нисхідну, постійно спадаючу лінію художнього наснаження. Тема біологізму розгортається в „Кулаку” до явної глорифікації брутальної сили і аморальности, до апотеози „кулака” як єдино-спасенної і єдино-правильної відповіді на всі людські і суспільні проблеми. На тлі богатьох продуктів хвилевого, утилітарного значення розраховані на „монументальність” романи „Ост”, „Темнота” і ін., що їх, без достатніх підстав, розрекламовано несерйозними критиками як „твори рівні творам Л. Толстого” справляють враження надуманности, неспівмірности задуму і виконання, пустої балакливости і... повної нехудожности. Смілість, яка заступила недостачу автопсії і ширше взятої перспективи не допомогла в завданні поставленому автором „Осту” і „Темноти”: дати широке полотно на тлі доби революції та 30-их рр. на Україні. В сумі постав пересказ з третьої руки, рід пів-публіцистичного памфлету, позбавленого не лиш ідейно-громадського, але просто людського значення. На Україні, ні в часи революції ні в 30-тих роках Сам-

чук не був, людей і подій того часу не бачив та й не зумів знайти для них мистецьку перспективу, що її находили з таким хистом і розумом в творах, далеко складніших ідеєю і композицією, Бальзак чи Толстой. Який же духовий світ показав своїй спільноті письменник, який в своїх теоретичних поученнях волав про потребу „великої української літератури” тобто такої, що рівнялася б по лінії велетнів європейського гуманізму — Ролана, Манна, Мальро? Якого типу гуманізм, яку філософію загалом запропонував нам претендент на „українського Лева Толстого”? На жаль, мусимо ствердити, що біологізм і „вольовий консерватизм”, з якими Улас Самчук дебютував, одержавши з часом наддатки різних, на борзі схоплених „ідейок”, (гниличок, що все ще заваялись під трухлявим вже здавна деревцем, посадженим натхненниками всіх бардів українського „елітаризму” — Ніцше і Шпенглером) вилилися в безпорадний клекіт злоби, людиноненависництва, бажання відомсти, оскаженіння проти всіх і вся, хто стоїть на дорозі масійському і безсилому мікрокосмосикові Самчукових героїв. І розчарований читач питає себе: невже це має бути „велика література”?

Найновіший роман У. Самчука „**Чого не гоїть огонь**” своєю тематикою обіцяв більше ніж нудні, антихудожні і мертві попередні продукти „найвизначнішого письменника української еміграції”. Це твір з недавньої війни, яку Самчук бачив і пережив на рідній таки землі (див. „П’ять до дванадцятої”). В європейській і американській літературі ми вже маємо багато визначних творів, які зображують події і людей 2-ої світової війни з виключною нераз майстерністю і глибиною провідних ідей. Цікаво, що ж нам розповідь про те саме „чільний романіст української еміграції, лавреат діаспори, якого твори вже перекладались і перекладаються на мову хорватську, польську, чеську, німецьку і т. п., наш амбасадор духа в обох гемісферах, речник наших кривд і образ перед гуманістами всього світу”.

Сюжет і інші реалії твору мають тут другорядне значення, це швидше репортаж, написаний нашвидку руку в збіднілій, антимистецькій манері запису імпресій, журналістичних нотаток. Немає тут краси викінченого краєвиду, багатоплановости епопеї, оригінальності концепції, всього, що складається на тривалий, художній твір. Важить тут духовий клімат, в якому живуть і діють герої, що опинились в межевих

ситуаціях. Ми з подивом згадуємо той багатющий і складний, повний глибоких психологічних процесів, визначений інтенсивною активністю мислі клімат „Терпеливого м’яса” Гайнріха чи „Покиненої армії” Герлаха. Ми згадуємо романи з першої світової війни — „Сіль землі” Вітліна, „Спір за сержанта Грішу” Цвейга... Це — твори, що, за всіма їх даними, належать до категорії великих. Людство без них не обійдеться.

Невеличкий уривок з роману вводить нас у духовий клімат тих Самчукових героїв, „збережених в їх глибокій величі”, як пише невибагливий критик.

П. Пікассо: 3 „Герники”

„...Марко, що був розвідачем, перший їх побачив. „Чого засяяв Марку? — Та ж яблучко! Матеремать! — На Європу йдуть! Так її, стерві, й і полагається! — Воїни вам загнуть параграфа, що й сам Рузвельт здивується. — Моргенхвістам з Нью Йорку набридли колачі, як цим гречана полова... І пан Моргенхвіст кричить ура!”...

На фоні таких діалогів, герої обмірковують оперативні плани. Іде мова про ліквідацію ворога. „Чи не варто б його... Кропнути? — Ідея не погана... Мусимо його живцем. Га? Давай візьмемось! — Хібащо давай...”

Ось так розмовляючи, герої вбивають людей, б’ють, січуть різками, навіть своїх власних друзів „підганяють копняком в зад”...

Брутальна атмосфера війни, походів, битв, смерті і руїни пластично відтворена на сторінках таких визначних творів післявоєнної літератури як „Голі і вмерлі” Н. Мейлера, „Залізний хрест” В. Гайнріха, „Капут” Маляпарте, Беле, Ледіга, Анджеєвського, Плевіє, Рудніцького і б. ін. Егзістенціалістична оголеність отвариленої війною людини, знецінення всіх вартостей,

абсурдність нищення, жахітлива правда війни безжалісно і безоглядно показана і в згаданих творах. Але це не лише документи. Це художні твори. Це все ж таки твори про людину, написані **гуманістами**, які нічого нікому не підказуючи, а тільки сконфронтувавши філософію ніщоти з своєю філософією афірмації, з вірою в непоборну, світлу людину, хвилюють нас не натуралістичними фотографіями зникчемої бестії, а художньою транскрипцією ідейної сили, що кінець кінцем вирішає про вартість людини.

Такі твори про шляхетність людини, про лицарські взаємовідносини навіть між ворогами, про переможність духа над матерією, про гідну імені людини поставу в обличчі смерті, звичайно затримуються в пам'яті вдумливого читача. Книга ж Самчука з його неохайно-вulgарним і тенденційним аж до млостей змальовуванням духово поверховних і убогих, до того оскаженілих від крові і вбивання людей, з мало привабливими натуралістичними деталями, книга, написана за схемою біле — чорне, позбавлена найменшого проблеску думки, визволена від всяких бажань відкриття, оперуюча тільки на найнижчих щаблях скалі людських вартостей може бути читом хіба що тільки для читача з дуже бідним інтелектом. Для іншого типу читачів вона має мало принад. Вона просто — нецікава.

Нам скажуть: але ж це виховно, це, як у Сенкевича, „скріпляє серця”, це показує ворогам наш грізний елан! Тремтять, вороги!

Ні, це не елан грізности і сили, а швидше хлоп'ячий „пугач”, який стріляє, наробивши багато диму і гармідеру, але нікого не вбиває. Це рід псевдолітературної продукції, яку ще Джон Мільтон окреслював як „помпезне Ніщо”.

Тенденційно підтасовані ситуації, тенденційні персонажі, роблені страхіття і роблена „сила” викликають лише враження несмачного гротеску: „Нас лякають, — мовляв Толстой, — але нам зовсім не страшно”.

Велика література не ходить такими шляхами. Велику літературу не цікавлять ні дії ні перипетії внутрішнього життя ідеалізованих бельбасів, „позитивних типів”, що існують тільки задля ствердження свого біологічного потенціалу і яких ідейний світ замкнений квадратом убогих трюїзмів. Три тисячі літ античного і християнського циклу культури пройшли не на те, щоб людська спільнота атомного сторіччя чекала „скріплення” від людини печерної доби. Яким би „кінецьсвітнім” не був наш час, усе ж

Ізраїль і М. Рильський

Кореспондент „Вітчизни” (7, 1959), розповідає в репортажі „Музи не мовчать” про свої враження з подорожі до Ізраїлю. Відвідавши, м. ін. могилу Шота Руставеллі і ліс, посаджений в пам'ять євреїв, вигублених німцями під час 2-ої світової війни, автор зустрівся в Хайфі з ізраїльськими письменниками і мистцями. Він розповів їм про недавно видану українською мовою збірку творів Шолома Алейхема, з передмовою О. Корнійчука та прочитав уривок з вірша М. Рильського, „Єврейському народові”, написаного в часі війни.

„... Народу, що вікам дав геніїв великих,
Народу, що несе із тьми глухих часів,
Високий, чесний дух серед наклепів диких,
Глибокий мій поклін.
Ми їли хліб один і пили одну воду,
Ділили мов брати, ми радість і печаль...

Люди, що оточили мене глибоко зворушені...
Обіцяю їм передати теплі побажання Максимові Рильському”.

Paul Verlaine

ЛУНА

Я самотній блукав і сумний
В лісовій гушчині таємній
І кричав — серце стомлене вкрай:
„Сумно тут на землі, — де ж той Рай?”

І Луна відгукнулася: „Ай-ай!”
— Ах, Луно!.. Це життя злим є вкрай.
— Чи ти плач, чи кляни, чи благай —
Голос тихий лунає: „Співай!”

— Луно, Луно!.. Безмежний цей бір —
Так і хрест мій зтяжкий без мір
І Луна мені мовила: „Вір!”

...Починає ненависть рости.
Що я мушу, — сміятись? клясти?..
Та Луна відповіла: „Прости!..”

Ці поради лісної Луни
У житті придалися мені:
— Завжди вір і прости і співай
І віднайнеш загублений Рай.

Переклала А. Ц.

він в праві жадати від сучасних керманічів духа, а зокрема від письменників, образу ошляхетненої людини, потвердження її творчого післанництва на землі. Все інше буде капітуляцією духа.
Леонід Левада

REGINA PONTICA

Фрагменти роману з 18 ст., якого героєм — синок стародубівського козацького старшини, що, висланий на студії закордон, встряв в аферу самозванки — відомої в історії як княжна Дараган (Тараканова), принцеса Алі-Емет, королева Понту. З нею мандрує герой по всій Європі, від Парижу до Неаполю, шукаючи допомоги і протекції, заплутуючись в інтриги блискучого сторіччя пудрованих перук, щоб закінчити цю голосну в тому часі справу сумним фіналом.

О, кохання, пристрасна фебро душі, о вогне радосте, що її субстанція така льотна, як дорого ти коштуєш недовершеній людині! Замість того, щоб здатися на мудру пораду друзів, не шкодуючи грошей, які я замінив ще того ж вечора на ріксталери, я виїхав з Кельна. Притаманність бо моєї вдачі — діяти за велінням палахкого серця. Я їхав, але куди? Ніхто, навіть, приблизно не міг мені сказати, де лежить оте графство Лімбург-Стирум. Пошталіон і сам твердив, що Лімбургів є декілька, але де їх найти в тій мозаїці німецьких графств і князівств? Проте, в альманаху я таки відшукав ім'я графа Карла-Фридриха-Ернста Лімбург-Стирума, кавалера Золотої Остроги та сторожа Господнього Гробу. В Бонні мені більше про це сказали євреї. Хоч вони живуть у гетто і примушені носити жовті халати, знають про все, навіть про те, що в траві шумить. Один із них, що позичає гроші на процент багатом князям, розповів мені, що граф Лімбург-Стирум це такий собі безштанько — курячий дядько, який йому винен більше десяти тисяч дукатів і либонь — на вічне віддання. Він завжди подорожує, бо ховається від кредиторів, які ловлять його за поли, а сам по собі древній бабодур і, коли зарве де пару тисяч, зараз буде для своєї розваги театрики і павільйоники та тримає біля себе найрізнішу шушваль. Таким чином я й довідався, куди і як дібратися до того ясновельможного безштанька. Не легка це була справа — на німецьких шляхах і кордонах сам чорт зламав би ногу. Державок тих там з біса, тільки ступиш ногою, вже й кордон і лише чуєш „гальт” та поки галлебардники роздивляться твоє „laisse-passe” і розкумекають, що і до чого та знехотя кинуть тобі „passiert”, втрачаєш до лиха часу. Сливе на жаб'ячий стрибок тут інші закони і посіпаки наставляють всюди лапи по хабаря, а коли тільки пробієш післати їх до сто бісів, вмиль тягнуть тебе за коміра до якихсь своїх марграфських чи герцогських судів. Отож після тижня подорожі, уявіть собі, я, запилений та лютий

їхав в кордони графства Лімбург-Стирум. За це куряче графство я, звичайно, не дав би і ламаного шеляга. Воно й не вмилося до нашої Бакланівщини з її ланами, гаями і степами, яких не переїдеш за три дні. Земля — піски, гаї ріденькі, а люди худі і забиті, лиш почують грюкіт карети, стягають шапчину з колтуна. Дівки тут поганющі, бо пошталіон казав мені, що граф що кращих дівчат забирає собі на втіху до резиденції. І ось над цією усією людською бідю величався парк з чавунною огорожею та брамою, біля якої ходили миршаві гренадіри, а вище, на взгір'ї — стояв палац.

На другий день, княжна Алі Емет, як це бувало і в Парижі, приймала нас усіх, ще лежачи в ліжку під графським балдахином, серед почту покоївок, перукаря та маляра, який малював її потрет на замовлення графа. Челядь, як я зауважив, відносилась до нас з великою влєсливістю, але я був певен, що, за нашою спиною, ці лакейські мармизи уважають нас за таких самих шахраїв, якими були і інші графові гості. Але, справді, хто б відмовився, навіть коштом глуму лакеїв, від такої гостини? Ми, як секретарі понтійської королеви, качалися тут як сир у маслі. Христанек і Доманський після всіх наших злиднів в Нансі, встигли навіть відгодувати собі гладкі пики. Що ж до княжни, то вона сповістила мене конфіденційно, що вся ця наша паризька історія була каверзою її ворогів, які накладають з Катериною. Французька королева, ота фльондра Марія-Антуанета в політиці як гуска, і за своїми бабськими справами просто не може зрозуміти, яку велику користь мала б Франція, підтримуючи нашу справу. Що ж казати про короля Людовика XVI? Він, кажуть, на сміх усім, не здатний навіть виконувати своїх природніх подружніх обов'язків, то де йому до політичних справ? З нього таки справді був би кращий слюсар як король. Отже тепер надія княжни тільки на Німеччину і вона певна, що не лише ці всі менші князьки, але, може, нарешті і

сам Фридрих збагне, що підтримуючи її, княжни, справу, насолить і Марії Терезі і узурпаторці, які мають його за людину цілком зідіотілу.

Тим часом всі карти ідуть нам у руки: ребелія Пугача дедалі розгортається і либонь цариціні хахалі в Петербурзі вже добре трусять штанами, Запоріжжя тільки чекає на появу княжни на Україні, щоб виступити поспіль з Донцями. Імовірно й Розумовський, що попав в велику неласку узурпаторки, приєднається до дії. Можливо, що мені прийдеться виїхати на Україну, в якості емісара королеви Понту, але це покищо тільки прожекти. Що ж до графа Лімбурга Стирума, то він цілковито вже під пантофлем, а з поганого барана, хоч і шерсті клопоть і то — добре.

...Решту дня провів я з тим нашим шамбеляном, а власне ледарем, англійцем Монтегі Вортлеєм, який дедалі все менше скидався на дурня, з чого я вивів, що він тільки у Франції прикидався йолопом або з хитрощів або зі звички. Я між іншим притиснув його до стіни в справі того кавалера д'Еона де Бомон, про якого мене випитували проклятуші яриги в чорному кабінеті в Парижі. Англієць, гуляючи зі мною по парку, признався, що він бачився з ним у Лондоні, таки в справі княжни. Цей д'Еон був кута бестія на всі чотири, парсуна вельми таємнича, і досі ніхто не знає, насправді, чи він жінка чи чоловік. Вештався він по всій Європі шпигуном для Людовика XV, віддав йому безліч послуг, але згодом з ним порвав і нахвалявся, що розкриє всі секрети короля-бабодура і Помпадурки. За це навіть наслали на нього вбивців. Теперішній король боїться цього гермафродита як дідька. Д'Еон начебто згодився підтримувати королеву Понтиди в англійському дворі, але вимагав, щоб і княжна працювала з ним в його шпигунському ремеслі. На честь княжни, вона післала його під сто чортів, хоч Доманський і Христанек казали, що гроші це гроші і ніколи не смердять, хоч би лежали в клоаках. При цьому Вортлей називав Христанека шулером, якого вже не раз били по пиці, хоч він і барон, а Доманського — заведем та дивувався, навіть княжна, яка по суті не є зіпсута, тримає за секретарів осьтаку голотту. Я було протестував, але Вортлей сказав, що я наївний хлопчак і що він ставить десять проти ста, що ці свищохлисти і шальвіри мене колись виведуть на сухеньке.

Я спитався цю личину, що вона думає собі про княжну та її справу. Вона сказала мені таке: „Якщо хочете знати, то, ви чоловіче, попали як сливка в драговиння, з тією справою. Вона не варта й понюшки табаки, бо княжну мають всі за докучливу авантюр'єрку, а всіх нас, що біля неї, за збрід шагалій, мотюг і пройдисвітів. Моя вам порада, кавалере, повертайтеся ви на вашу Україну, там ви більше найдете, ніж тут згубите"... Я скипів: „Що ви таке мекекаєте, добродію? Як я можу зрадити справі, зрадити моїй законній володарці, її величності королеві Понту, якій я заприсяг доскінну вірність? Як ви смієте називати авантюр'єркою царственну особу, до того незрівняної моралі, особу дівочої статі і чеснотливості?“. Коли я так ото стрибав йому до віч, ракалія вишкірив свої кінські зуби та почав реготатися аж заходитися, так неначе з'їв дутеля і аж хапався за своє запале пузо. Либонь і він мав мене за дурня. Міг я провчити цього пудофета, але плюнув та й нішов собі геть.

Дозвілля в Лімбург Стирумi, як я сказав, ішло нам усім на користь. Ми ледарювали, качалися по левадах графського парку. Підстаркуватий хорошун, оте графеня, сновигав біля нас мов та дзига, висяюючи зорями і діамантами, які либонь були фальшиві, жмурих свої очиці, мов кіт на сало зазираючи на княжну, ластився мов учений пудель, тряс своїм підборіддям і вим'ястими щоками, частував нас усіх з табакерки. Чого тільки забаглося княжні — все він вмить діставав. Яюсь вона пожалілася, що з її вікна поганий краєвид, бо на хижі бідарів: він притьмом звелів їх зруйнувати. Другу свою резиденцію — замок Оберштейн, він навіть нахвалявся подарувати княжні, щоб там був її двір і казарми для її війська, яке будемо незабаром вербувати: післав навіть ремісників туди, хоч, на які гроші? Всі водногос говорили, що незабаром і шараварів у нього не буде, щоб заставити у євреїв. Княжна ж пояснювала це все зростаючим політичним значенням нашої справи.

... Одного дня прибув до нас гонець із Мангейма, від Кароля Радзивіла. Тоді ж скликано негайно Конференцію і цей лях-шляхтюра сидів поміж нами як сич з вибалушеними вирлами і вусами сторчма. Княжна розповіла нам, що в Радзивіловому листі чимало новин величезної ваги. Насамперед, козацький ватаг Пугач при-

ступом узяв Оренбург і Казань та розгромив на голову всіх царициних генералів. Він вже либонь підходить до Москви. Це дуже підбадьорило поляків закордоном і татар та турків. Імовірно і Австрія скаже тепер своє слово.

Не можемо сидіти, склавши руки, сказала княжна, треба діяти. Христанек, називаючи княжну „вашою королівською величністю”, радив щонайшвидше зв'язатися з турецьким султаном, а також і з Пугачем, випустити маніфеста від імени імператориці трьох Русей і королеви Понтійської Єлисавети II та з цим маніфестом післати мене на Україну. Доманський радив почекати, поки Пугач візьме Москву, але й тоді треба бути обережним з ним, бо це хитрий холоп і власне невідомо, що він має на меті. Щодо поляків, то він хотів би знати, які претенсії до нас матиме Річпосполита щодо спільних кордонів, чи не буде на Україні і в Білорусі якихсь костюмах до нашого з ними роздору. Ясні пакти творять добрих друзів. Лях-шляхтюра відповів, що ніяких нових кордонів ніхто в Польщі не визнає. Їх прокляли тирани по живому тілі Річпосполитої, яка вже раз сягала і буде ще сягати від моря до моря, на що княжна не заперечила йому просто, але в дотепній мові, з якої видно було її дипломатичну кебету, сказала: „Козак Пугач подає себе за Петра III, що, мої кавалери, очевидно брехня, бо Петро III був забитий пляшками від любасів узурпаторки. Пугач хоче бути царем, забуваючи, що єдиною володаркою як переємницею великої Візантії на європейському Сході можемо бути лише ми — з ласки Божої імператориця і королева Єлисавета II, як законна дочка Олексія Розумовського і покійної цариці Єлизавет Петрівни. Але нехай самозванець Пугач гребе для нас жар. Не зважаймо на царственні мрії репаного козака-нечоси. Можливо, що, напочатку, нам доведеться залишити цього парвеню на Півночі, як царя Московії, нашого „брата”, прошу, не смійтеся, кавалери. Можливо, ми спершу вдоволимося володінням тільки в Україні та в Понтиді. Ми знаємо що Україна чекає нетерпляче нас — Єлисавет II. Ми послані небом, ми наслідниця Мітридата Євпатора, то ж чи не законно буде приєднати до нашої Понтиди і Молдавію і Волохію і Крим і Кавказ? Чи не висяє нам в славній, хоч ще заміленій далечині, порфіра імператорів оновленої Візантії, чи не клеочуть над нами їхні двохголові орли?”...

Цією мовою був дуже схвилюваний граф

Лімбург-Стирум, який зразу ж припав до ручки княжни і обіцяв все зложити до її стіп. Обіцяв навіть виставити чотири регіменти солдатів, хоч ми всі знали, що крім кількох опудал і півтора-калік, які мукою пудрували собі коси та ледве двигали поржавілі рушниці, що від першого випалу розірвалися б, ніякої збройної сили у цього безштанька нема. Лях теж почав нахвалятися, що й у них на Рейні стоїть ціла армія та що в Польщі тільки чекають знаку, щоб підняти повстання. Дзиндзивер-зух Христанек брався вже їхати до Істамбулу, кажучи, про якісь свої особливі зв'язки при дворі султана Гаміда, словом, всі водноголос і з великою пихою та завзяттям хизувалися і точили

П. Дейнека: „Портрет Лідії Д.”

балися так що мене це аж розгнівало і я попросив слова у її величності. Що там хвоськати язиком, — сказав я — розпускати губу: ще де-де журавель, а ви вже в дзвони дзвоните! За Пугачем іде народ, то він б'є царициних генералів, і народ за ним іде, бо може різати ненависних панів та гуляти по волі. У нас теж от недавно був такий Залізняк та й Швачка і Гонта, добру панам-ляхам лазню справили, ціле Правобережжя пішло за ними. А хто за нами піде? Шляхта наша, нобілітована малоросійська старшина, я знаю, потягне за Катериною, бо свій до свого, а щодо черні, то вона в тім'я не бита, kota в мішку не купить. За ким і за що іти простому народу. хочби й донцям і нашим козакам? На запорожців надія невелика, та й скільки їх? Про турецьку протекцію не кажіть, у нас ще пам'ятають великий згін і ясірі. А щодо лядської допомоги, то, щоб ви

з нею не вискочили як голий з маку: конфедерати і єзуїти добре в'їлися Україні в печінки. І лисий дідько не схоче з ними накладати. Це все, що я сказав їм, було як ложка дьогтю в бочці меду. Люди не люблять правди в очі. Сучий син — шляхтюра скипів, аж кров'ю налився і як зарепетує: „Гайдамаків до Кодні! Паси дерти з них!” Видно наші хлоп'ята з Залізняка залили собацюрі сала за шкуру. Стрибав як зінське щеня і барон Христанек, кажучи, що я розуміюся в політиці так як баран на марципанах, що з жодною голотою він ніколи не рахується. Йому б регімент пандурів, то він цю худобу так провчив би, що тільки пір'я летіло б. Княжна докірливо глянула на мене і я, щоб не робити їй заводу, пішов собі геть. Знадвору, годуючи лебедів у ставку, я довго чув, як вони нагорі гомоніли і вигукували: „Віват Понтійська Королева! Віват Єлисавет Секунда, Деї Грація! Віват Понтида і Польонія!!”

...Другого дня, все з того ж приводу нашого пакту з Радзивілом, якого я собі уявляв не меншим шахраєм і брехуном ніж всі інші наші союзники, спалахнули лампїони. Графські канонїри пускали феєрверки вогнистими китягами. Італійські комедїанти грали в парку комедїю, музика рїзала, аж вороння шугало навіжено, лебедї били крильми з переляку. Смолоскипи осяювали алеї, здовж яких стояли рожевисті статуї. Все це було гарне, хоч я в Версалї вдосталь надивився на ще кращї феєрверки.

Але, коли погадати, як серед цієї осяйної ночі жирувала людська свинота, то я міг позаздрити гайворонню і шпакам, що повтікали з парку та того всього не бачили. Не кажу вже про діонїзіяк, бо хто в добрій кумпанїї не віддасть шану Бакхові? Не скажу нічого, коли хтось, підчас танцю, чи в холодку, на присмерку, дозволить собі на невинні пустощі з панянками. Але до цього діла тут жваво бралися підстаркуваті курдупелі та такі вже добре взяті віком дідугани. Міністри нашого графа і гості, попереодягавшись за турків чи лапландців, вганяли за м'ясиситими молодичками або старими напудрованими ропухами. Це була гра в „схоплення Сабїнянок.” Гидко було на це дивитися, далєбі. За дня скромні панянки і марграфїні теж не відставали. Павільйончики та портжки аж розвалювалися від любовної гри. Що не крок у парку виполоху-

вано розпусників. Рум'яненкї дівки поправляли на собі фальбани і фіжми, а кургузі жевжики вистрибували з хащів. А причал на Цитеру, тобто подорож на невеликий острївець серед ставу! Вереску і писку було щонемїра. Коли і я поїхав собі на ту Цитеру, то переконався, до чого може дійти людська, а особливо жїноча розбещеність. Кляте бабство і мене мабуть вважало за бабодура, то ж принаджувало, як тільки могло, зазивало мене в павільйоники, посилаючи мені через лакеїв білетики з зальотними віршами. Не кажу про молодих панянок, але навіть отї ропухи — статочні міністрихи і бюргермайстрихи чїплялися до мене як реп'ях, вдаючи з себе потемку юних нїмф. Гасало це все, стрибало, вихилялося в хороводі як цап'яча череда. Тьху, одіслав я їх до тисячі відьом та пішов собі спати. Ще довго виписували канонїри на небі ініціяли нашої княжни Єлисавети і графа Лїмбург-Стїрума, до світанку гомонів парк від вереску розбещеної галайстри. Шкодував я тільки музик, що мусїли грати на втіху тим ледарям.

Christina Rossetti

* *
*

Коли я вмру, мій милий,
Не треба смутку, жалю,
Не треба на могилі
Садити роз печалі.

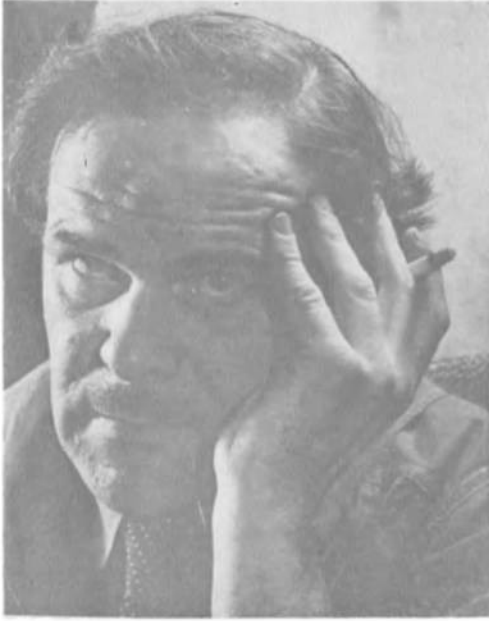
Килимом яскравистим
Вквітчають весни груди,
А ти — згадай, як хочеш,
А хочеш, то й забудь.

Не треба соловейків,
Що плачуть у гаях,
Скорбот не треба, горя
У праосінніх днях.

Я буду тиха-тиха,
Коли згорю, засну,
Мене може забудуть,
А може й спомануть.

Переклав І. З.

МИСТЦІ ПРО МИСТЕЦТВО

А. Архипенко

Сьогодні ледве чи взагалі є місце на крайності й революції. Революція тривала в мистецтві задовго. Сьогодні вона вже поплатна професія. У мистецтві сьогодні й не існує іншого заняття. І тому революцію нині вже дещо легко робити, а передусім неоригінально.

На побоєвищі залишилось в головному два протилежні табори: предметний і безпредметний. Мистецтво сьогодні стоїть перед альтернативою: так або так, хоч чимраз більше видно, що в новому мистецтві не буде так або так, а буде так і так. Коли ця боротьба закінчиться, тоді стане ясно, що обидві крайності — предметне і безпредметне, можуть існувати побіч себе.

Яків Гніздовський, „Живопис на порозі другої половини 20 віку”.

Моя творчість не натуралістична. Мої твори це — символи, вони — релятивність.

В згоді за законами природи, я йду за імпульсом творчості і вічно нового способу творчого мислення. Це таке ж старе як і сам людський розум.

Від 1912 року я поєднав в одній формі невлоне: просторінь, прозорість, світло і рефлексію. Це розгорнулося в модерну скульптуру по-

спіль з негативною формою. Але все що негативне, в творчому сенсі може статися позитивним.

Модерне мистецтво це виповіджена в стилі діяльність сил духа і уяви. Які матеріяли вживаються при цьому — байдуже, передумовиною це те, щоб матеріял відповідав стилеві. В принципі, мій скульпто-живопис нічого нового, я навчився його у єгиптян. До мене належить лише нове зображення форми.

Александр Архипенко

Мистецтво не полягає на об'єктивному, банальному і дурнуватою зображуванні дійсності. Живопис не можна трактувати як ломиголовку, учену дилему чи простацький ребус, вигаданий прихильниками мистецтва для мистецтва. Існує виразна спорідненість між найбільш об'єктивним, невільничо вилізаним і рабськи прив'язаним до теми малюнком богомаза, а декоративними і інтелектуальними абстрактними хизуваннями малярів, начебто революційних, хоч мета і засоби тут і там зовсім різні.

Єднає їх одне: творча неміч. Такі „митці” зустрічаються і подають собі руки. Цікаве, що коли абстрактний маляр, покаявшись, повертається до предмету, він малює як Бугеро або наслідує Енгра. Тобто займає своє властиве місце — богомаза.

Фляменк

Блез Сандрарс

**
*

Скульптура Архипенка —
це перше овоїдальне яйце
утримане в напруженій рівновазі
немов кінець веретена
в його одуховленому пункті
Швидкість
різнобарвні хмарини врастають
в стрефи барв
вертять глибини
Голі
Нові
Цілковиті

Петро Дейнека

Здалека від батьківщини, в відносно молодому віці, помер талановитий художник, киянин Петро Дейнека.

Після закінчення київської Академії Мистецтв, Петро Дейнека брав активну участь в мистецькому житті України та виявив велику обдарованість, насамперед як ілюстратор творів Гоголя, Коцюбинського, Грінченка і ін., а також народніх казок. Під час воєнної хуртовини попав на чужину і побут в нацистських тюрмах та концентраційних таборах надломив його здоровля. Жив у Мюнхені, Трентоні і в Нью-Йорку, присвячуючись графіці і живопису. Залишив багато вартісних портретних студій, ілюстрацій, пейзажів і декоративних фресок.

ПРО ЩО НЕ ВСІ ПАМ'ЯТАЮТЬ

Боротьба, яку розпочав Гітлер, прийшовши до влади, проти т. зв. zdeгенерованого мистецтва, зустрічала труднощі в його власному оточенні: Геббельс і Фурхтвенглер захищали експресіоністів, студенти берлінського університету демонстрували в користь скульптора Барлаха, малярів Нольде і Пехштейна. Але це не допомогло. Гітлер зачинив музей модерного мистецтва в Берліні і розпочав усунування з інших музеїв картин не лише Мунха і Ван Гога, але Мане і Сезанна. Твори „здегенерованого” мистецтва по приватних збірках конфісковано і звожено в окремі склади. В 1938 році там було вже 1290 картин, 160 скульптур, понад десять тисяч акварель, малюнків і гравюр, з яких найцінніші відібрано (125 полотен Гогена, Матісса, Ван Гога, Шагала, Дерена, Сезанна і ін.) і продано закордон за 125 тисяч доларів (нині приблизно таку суму платять за одно полотно Сезанна).

В березні 1939 року спалено і знищено 1004 картини і скульптури та коло чотирьох тисяч акварель і гравюр. Богатом малярам заборонено малювати.

З анексією різних територій під час війни грабунок творів мистецтва прийняв тотальний характер. Грабовано музеї і бібліотеки, церкви і пам'ятники. Конфіковано приватну власність, насамперед у євреїв-збірачів. В одній лише Франції пограбовано у єврейських колекціонерів десятки тисяч полотен, акварель, рисунків, малюнків на склі і емалі, скульптур,

терракот і ін. Сконфіскований і вивезений безцінний мистецький скарб зазнавав вандальського обходження: полотна і рисунки загнивали, нищилися, пропадали. В одному тільки берлінському складі внаслідок пожежі пропало 417 полотен і між ними — „Мадонна з янголами” Ботічеллі.

Навколо щоденника Анни Франк

Анна Франк — ім'я тендітної дівчинки, одної з мільйонових жертв гітлерівського геноциду, ввійшло в історію і як свідчення жорстокої доби і як трагічний, глибокий своєю людяністю документ. Сценічна і фільмова версія цього неповторного документу, якої сила в її суспільній автентичності, обійшла і обходить весь світ та полишила всюди схвилювання, щире співчуття до героїні однієї непомітної, але якої ж вимовної драми, героїні, ім'я якої стало називним. Одночасно вона заколотила сумління кожної людини тихим докором: не вже це могло діятися в нашій добі, на наших таких очах?

Проте, не для всіх „Щоденник Анни Франк” став одним з найважливіших документів нашого „новітнього середньовіччя”. Лондонська газета мадярських емігрантів „Гідфое”, яка вже давненько займається глорифікацією доби гітлерівського геноциду та реабілітацією мадярських спільників Гітлера з-під знамен небезвідомої „Стріли і хреста” Салаші, не завагалася розпочати огидну і провокаційну кампанію зокрема в справі Анни Франк. Книжкове видання щоденника замученої гітлерівцями голяндської дівчинки, драму і фільм про неї мадярські неонацисти називають „грандіозною качкою, пропагандою ненависти, що має на меті створити ворожу атмосферу проти німців, а, передусім, проти націонал-соціалізму... Щоденник Анни Франк це психопатична, інтимна сповідь ненормальної, передчасно розвиненої дитини, якої перверзність постійно підсичувалась казочками про гітлерівські звірства.” З сатанічною проміткістю редактори „Гідфое” намагаються не лише оклеветати родину Франків і Анну, але договорились врешті до того, що ціла справа „Щоденника” це діло рук... єврейських комуністів. Ідеться тут про те, щоб „сфабрикувати збірний міт єврейської мартирології під час війни, та домогтися на невинному німецькому народі відшкодування”. Коментарі, як кажуть, зайві.

Ю. Нарбут: „Ілюстрація до букваря”

Визволення історії

Історія — наука, мистецтво, чи пропаганда?

„Скільки істориків, стільки історій” — нарікають любителі історії, часто дезорієнтовані цілком протилежними інтерпретаціями подій минулого, часом просто зневірені в їхніх намаганнях дізнатись від істориків правду про інтересуючі їх проблеми. Справа вже навіть не в принагідних спекуляціях, на т. зв. історіософські теми, відповідях на т. зв. вічні питання сенсу і цілі розвитку людства, а в освітленні цілком конкретних подій, епох, постатей. Внаслідок контрверсійності тлумачень і висновків, яка часом помітна навіть у одного і того самого історика, зокрема тоді, коли він, може під тиском цілком позанаукових причин, раптом „ревізує” до основ свої попередні погляди і говорить прямо протилежне тому, що говорив досі, постає питання, чи з уваги на такі явища, недопустимі в галузі точних наук, можна історію вважати наукою?

В античних часах відверто вважали поезію „більше філософською і більше корисною ніж історію” (Аристотель, „Поетика”, IX). Квінтіліан закидав грецьким історикам вільність, що наближає їх до поетів. Але, зрештою, те саме можна сказати і про римських істориків, як хочби про Лівія, для якого історія це передусім — розвага і моралізування. Твір Квінта Курція про Александра це ніщо інше як героїчна поема, написана пишною і квітчастою прозою. Старовинні історики уважали, що ціллі історіографу не стільки розповісти правду про минувшину як передусім дати твір краси.

Погляд про те, що не герої і народи, а історики творять історію, має і в наших часах поважні основи. А. П. Поллярд навіть рекомендує „учителям і студентам історії ставити на перше місце уяву”. Історія, як серія об’єктивних подій в поступовому їх розвитку, часто втрачає свою істоту і стає залежною від розуму і уяви однієї людини, історика, який вибирає з досліджуваного ним матеріялу тільки такий, що відповідає його інтересам, його почуттям і покривається з його власними аспіраціями. Закон телеології заступає закон кавзальности. Інакше кажучи, історія одержує суб’єктивне існування.

Деякі історики боліше сприймали таке явище. Ранке говорив, що він „радий би був знищити самого себе, аби тільки виявити голу дійсність речей”. Але безнадійність такого заміру ставив під сумнів ще Г. Гумбольдт, кажучи, що історія ніколи не може відтворити фактів точно такими, якими вони були. Бо ж факти і події, якими історія займається, вже не існують, їх не можна спостерігати і досліджувати так як це діється в стислих науках. Отже треба поступатися на користь суб’єктивного фактора себто давати дослідникові право, на основі джерельного матеріялу, (який в свою чергу теж не завжди достовірний і об’єктивний!) робити власні висновки і інтерпретації. Повноцінна критика такої праці, саме з тих самих причин — недостачі об’єктивних аргументів, також обмежена в своїх можливостях. Бож, побіч з дослідом і оцінюванням об’єктивних фактів, історик мусить займатись і внутрішнім світом діячів історії, який буває цілком закритий для спостерігача. Історик стає психологом, але не на конкретному матеріялі, а мусить блукати серед цілковитої темряви. Він мусить виявити історичного героя на тлі його вдачі, а, головне, на тлі мотивів, що керували його діями, а як часто ті мотиви відомі були лише самому героєві і ніде не були зафіксовані! Тут історик оперує в сфері, що не піддається ніякому перевірненню і, саме тому, зустрічаємо різні, часом цілком протилежні характеристики таких загадкових постатей в історії як Цезар, Валленштейн, Мазепа, Робесп’єр. Історик, з фрагментів дуже скупого джерельного матеріялу мусить переконливо і творчо будувати свої домисли.

Це може не стільки відноситись до новітньої історії, при сучасних методах обсервації і фіксації фактів, але коли мова про віддалені часи, то „конспірування проти правди”, яке Ж.

Дуби

Посаджені в літа Богдана,
Шумлять четвертий вік дуби.
О, стороно моя кохана!
О, земле волі й боротьби!

За жолудем злітає жолудь
Тобі на груди вікові
Щоосені. Приходить молодь
І їх визбирує з трави.

А потім сіє при долині,
Де пращурів лилася кров.
Тому ж то голос предків нині
Я чую в гомоні дібров.

Тому й хвилююся від згадки:
Шумлять Богданові дуби,
І ми ростем, його нащадки,
Синами нової доби.

де Местр закидав історикам, таки не позбавлене рації. „Історична дійсність, — говорить історик Габріель Модо, нам ніколи не відома в її докладній і беззастережній правді”.

Ми прийшли до висновку, що виявлення абсолютної правди в історії неможливе. Мусимо вимагати від істориків максимального наближення до правди релятивної, а тим самим до справедливої і безсторонньої інтерпретації фактів і проблем минулого. Може і виправдане, в такому аспекті, досить збаналізоване порівняння історика до судді і, навіть, оборонця і прокурора в одній особі. Інтерес широкої публіки до історії давно вже не задовольняється одним тільки переповідженням того, що „було колись”. Питання „чому” і „як”, питання кавзального зв'язку історичних феноменів, давно вже розширили межі інтересу до історії. Не так вже наївно звучить постулат Кондорсе в його „Ескізі історичної картини людського поступу”, щоб історія, „якщо називає себе наукою, і знає закони історичних феноменів, передбачувала і майбутнє”...

Як і суддя, історик повинен бути вільний і незалежний в своїх осудах. Його інтерпретація не може бути виразно суб'єктивною чи залежною від чинників, які з науковим дослідом не мають нічого спільного. Історик не може оцінювати минулого, кермуючись практичними потребами сучасності, ставати „моралістом” або про-

Рівно двацять літ тому, в погожий вересневий ранок, перед наборзі скликаним Райхстагом Гітлер виголосив свої провокаційні і зловісні слова:

„Минулої ночі регулярні з'єднання польської армії вперше відкрили вогонь по нашій території. Від години 4,45 ранку ми відповідаємо вогнем на вогонь”... Другий за життя однієї генерації, найкривавіший всесвітній Аггамедон розпочався.

І з перших днів пожежі, розв'язаної гітлерівською клікою, на тлі Європи, роздертої суперечностями її політично-суспільної структури складеної, після першої світової війни, наша батьківщина стала пляцдармом великої розгри.

Не зважаючи на небувалу мужність польських патріотів, внаслідок давно вже визрілих неспроможностей правлячих кіл Польщі організувати її оборону, вже в перших днях війни, прийшло до безприкладного краху польської держави.

На світанку 17-го вересня, на всій лінії від Двини до Дністра, частини червоної армії перейшли кордон. Надвечір 19-го вересня, кавалерійські і танкові з'єднання радянської армії увійшли в княжий город Львів. Сторінка в історії Західньої України обернулася. Але друга світова війна вже охоплювала ступнево значну частину земної кулі. 22-го червня 1941 року вона спалахнула найжорстокішим змагом на Сході Європи, знаменуючи себе на Україні вторгненням гітлерівських полчищ, окупацією, руйнуванням і загибеллю багатьох мільйонів українців. Воєнні дії, тягом чотирьох років, визначувались на території нашої батьківщини найкривавішими битвами: під Харковом, під Севастополем, під Києвом, на Корсунь-Шевченківському плацдармі, під Львовом і, врешті, на Закарпатті. Від кінця 1944 року,

пагандистом. Найгірший тип історика це той, що намагається обдурити сучасне з допомогою минулого.

А. Шевченко

Заберіть з історії мистецтво і поступ думки і ви в ній не знайдете нічого, що могло б звернути на себе увагу нащадків.

Вольтер, „Листи”

КОМАНДОР ПОЛ ДЖОНС НА УКРАЇНІ

В листі до Томаса Джефферсона з 8. IV. 1788 р. командор Джон Поль Джонс писав: „...Я не залишаю назавжди країну, якій я дав багато доказів, тяжких і безкорисних, мого глибокого почуття; я ніколи не зрічуся почесного титулу громадянина Сполучених Штатів. Правда, Конгрес не дав мені виразного дозволу прийняти пропозицію Її імператорської величності, але Америка вже незалежна, живе в мирі і не має примінення для мого військового таланту... мене ж запрошено бути начальником, вести найважливі операції і вишколювати інших...” Вже давніше, командора запросила Катерина II на службу в її флоті. 23. IV. того ж року П. Джонс, командор молодшої флотії США, герой „Добродушого Річарда”, прибув до Петербургу і, був, як пише в листі до Лафаєта, негайно піднесений до ранги контр-адмірала та призначений до головної квартири збройних сил імперії в Херсоні. Катерина II писала Джонсові: „Нема сумніву, що ви виправдаєте високу думку, яка є про вас і подбаєте самі про підтримання тієї репутації та слави, яку ви здобули своїми блискучими показами вишколення і хоробрости в рідній вам стихії”...

7. 5. 1788 р., адмірал виїхав до Херсону. Відстань поверх тисячі англ. миль перебув верхи в 12 днях, спинявся на кілька годин, м. ін., в Катеринославі. 17. 5., Джонс був призначений командувачем т. зв. Чорноморської ескадри, яка складалася з 17 суден різного гатунку, з яких бойову вартість становили два 70-гарматні лінійні кораблі „Владимир” і „Александр” та п'ять 30-гарматних фрегат: „Азов”, „Таганрог”, „Скорий”, „Дніпро” і „Св. Анна”. Тільки ¼ екіпажів могла вважатись справжніми моряками,

воєнні дії розгортались вже поза межами України.

В наслідок запеклої боротьби наша батьківщина зазнала величезного руйнування: енергосистеми Дніпра, Харкова і Донбасу, легка і важка промисловість, тисячі кілометрів залізничних колій, мости, вагоноремонтні заводи і депо, порти і двірці 2/3 житлового фонду по селах і містах України лежали в румовищах і попелищах. Безліч людських життів пропало внаслідок війни, терору окупантів і геноциду.

Двацять літ, що ділять нас від пам'ятних, соняшних днів зловіщого вересня не забува-

Дж. П. Джонс

решта це були українські, грецькі і італійські рибалки. Офіцери мали дуже нужденне знання навігації. 26. 5. Джонс підняв адміральський прапор над „Владимиром”. Ціла ескадра привітала його гарматними салютами. Щира і свободна поведінка американського моряка та його енергія, з якою він взявся до створення з Чорноморської ескадри бойової одиниці, дуже скоро з'єднала йому загальну симпатію. Крім кількох чужинців, на чолі з принцом Нассау-Зігеном, всі, від рядового матроса до вищого офіцера, обдаровували Джонса великою симпатією.

Тимчасом почалася війна. Ціллю імперської армії і Чорноморської ескадри було взяти фортецю Очаків і знищити турецьку флоту на Чорному морі. Здобуття Очакова, що займає

ються. Вони й не забудуться ніколи ні поколінням, що бачило мару війни власними очима ні тими поколіннями, що знатимуть про неї з передання. Це був один із найбільших іспитів крові і вогня, що його пережив український народ на своєму історичному шляху. Якщо український народ, в цьому іспиті не лише не впав, а вийшов з цього ще більше скріпленим і повним снаги, то можна бути спокійним за його майбутнє. Ця думка є найбільш істотна в роздумах кожного українця в річницю знаменної дати 1-го вересня 1939 р.

Коментатор

ключеву позицію, пануючи над Лиманом і устям Бога мало велике стратегічне значення. Сам Очаків вважався найсильнішим укріпленням пунктом на весь схід від Тулона. Сухопутні операції могли б бути успішні тільки при дієвій блокаді з моря. 17 червня 1788 р., адмірал Джонс, прикриваючи Кінбурн і Херсон — випадові бази для операцій проти Очакова, сточив бій з турецькою ескадрою, яка закінчилася розгромом турків: вони втратили 9 великих галер і 20 гарматних човнів, ескадра під командуванням Джонса втратила один фрегат і шість малих човнів. Це була єдина бойова операція, проведена Джонсом на морі. Його план, з'єднатися з Севастопольською ескадрою і атакувати турецькі сили на морі, щоб відкрити дорогу до Варни і до Царгороду, не був підтриманий. З морською піхотою, яку Джонс сам сформував, він брав участь в облозі Очакова, допомагаючи Суворову взяти цю фортецю та розпочати кампанію в Молдавії і в Валахії, відзначену розгромом турецької армії на голову під Римником і Фокшанами.

Опис воєнних подій і операцій на Чорному морі П. Джонс залишив в своєму „Журналі кампанії на Лимані”, опублікованому в 1799 р. Копію, яку він післав Катерині II, затримав у себе канцлер О. Безбородько, що разом з Потьомкіним і іншими фаворитами інтригував проти Джонса. В офіційному рапорті про морську битву на Лимані, героєм якої був Джонс, його навіть не згадано, а приписано всі лаври Потьомкіну та Нассау-Зігенові, які в самій операції навіть не брали участі!...

В жовтні 1788 р. Джонс залишив свою Чорноморську ескадру, значно побільшену і поліпшену його ж заходами та подався до Петербургу. По дорозі на кілька днів він затримався у Києві, де „відпочивав та розважався”. В Петербурзі, Катерина II, під впливом французького амбасадора Сегюра, великого приятеля Джонса, який вимагав від неї припинення інтриг проти Джонса, підвищила його до ранги віце адмірала, але, одночасно, щоб заспокоїти камариллю, призначила його командувачем Балтійської ескадри на місце шотландця Грейга. Проте, каверзи проти Джонса англійців на російській службі, які ненавиділи його як американського „бунтівника” та кліки Потьомкіна-Безбородька не вгавали. Джонс попав у безглузду аферу, з якої йому „не знаючи ні законів цієї країни ні мови, не маючи добрих оборонців”,

було важко виплутатися. Огірчений, хворий, він покинув Петербург і службу, від якої, як писала донька В. Франкліна, близького приятеля адмірала, амбасадор США у Франції завжди відраджував. Проїздом через Варшаву, Джонс бачився з генералом Костюшком, з яким не встиг був познайомитися в Америці. Шпигуни Безбородька рапортували, що „Костюшко намовляє Джонса вступити на службу Швеції”. Джонс написав Катерині, що він „ніколи, за ніяких обставин, не буде приймати участі в будь-якій справі, ворожій інтересам вашої величності, хіба що прийшло б до війни між її імперією та США, але це я вважаю неможливим”...

Фактично зрезигнувавши зі служби, Джонс писав до Дж. Вашингтона в Амстердамі: „найприємнішим з усієї розмови з амб. Сегюром було те, що нову Конституцію прийнято і що Ви одностайно і заслужено поставлені американським народом на чолі уряду... Ваша слава як Героя Свободи — безсмертна...”

16-тимісячний побут командора Джонса в Петербурзі і на Україні, на становищі командувача Чорноморської ескадри, дав йому багато досвіду і матеріалів. В своєму „Журналі Кампанії на Лимані” він залишив багато цінних спостережень і думок як фахово-морського, так і загального змісту. Зокрема цікава його дуже правильна оцінка стратегічної ситуації Чорного моря і його погляди про потребу комерційних зв'язків між Чорномор'ям і США.

Останній розділ романтичної біографії основника морської сили США і чорноморського адмірала почався в Парижі, куди він прибув у травні 1790 року, саме коли революційні події були в розгарі.

Володимир Федорук

Олександр Зорич

КРИМСЬКИЙ ЕТЮД

У голубінь сповився Аю-Даг
І мальвами цвите долина зореданна;
Сагою — заміль; хвиля осіянна
І шарлат чайм напнув хисткий байдак.

Згоріти тишам. Талам витлівати.
Зірвіться грайморем вітри червоні!
У биндах-райдугах, в коралях-зорях
Ввійшли в човен дівчата бронзолонні.

НІ, ЦЕ НІКОЛИ НЕ ЗАБУВАЄТЬСЯ

1942 рік. Зима. Холодна земля, після відлиги, окута в крихкий панцир льоду. Різкий і сухий вітер ніби вогонь опалює шкіру. Через містечко Р. „фріци” ведуть полонених — худих, голодних, напівголих, завошивлених, знеможених. Серед них і я. Вздовж хідників стоять охоплені мовчазним жахом і жалем наші українські жінки.

— „Бідні мої бідні” — повторює весь час якась старенька бабуся у брудному ватянику. Вона тихенько плаче і дрібні, гіркі сльози падають просто на її худі груди... Інші, стиснувши зуби, мовчать, або, з важким стогоном, зіхають. Тільки з гострих очей їх позирає пекельна мука і... ненависть.

Полонені не йдуть, а ледве посуваються вперед, крок за кроком, ніби лунатики. „Фріци” також не поспішають. Вони йдуть поруч і зрідка хрюкають своє гаркаве: „Цю-р-р-рік! Цю-р-р-рік!” Ці слова чомусь викликають у мене почуття фізичної огиди немов від якоїсь брудкої істоти — пацюка з довгим облізлим хвостом, щура.

— „Панасе! Панасе!” — раптом вигукує молода жінка з двома малесенькими діточками, яких вона тримає за рученята. Діти не впізнають батька. Вони лише великими, переляканими оченятами дивляться в той бік, звідки біжить батько. А мати, продовжуючи гукати, кинулася вперед. Бідний Панас забув про „фріців”, забув про те, що він вже не Панас, а беззахисна здобич лютої смерті. Він не добіг до матері своїх дітей. Влучна і „дотепна” куля „фріца” поріднила його з землею, окутою крихким льодом. Так і лишився він лежати в оточенні ридаючих жінок і зімлілої матері його рідних сиріт-дітей.

Тарас Шевченко сказав би, коли б побачив це: — „Око, око не дуже бачиш ти глибоко...” А „фріц”? Що з ним, з тим найдосконалішим юберменшем найцивілізованішої у світі нації? Певно у нього ніколи не було дітей, а може не було і матері. Не виключена можливість, що його породила ехидна.

Ще п'ять годин, облизуючи спраглі вуста, тремтячи від холоду і вітру, ми ковзалися на льоді, аж поки нас не оточила сліпа ніч з трьома рядами неблаганних дротів. Ці дроти нагадували мені велетенське павутиння того невидимого, далекого, але невимовно хижого і не-

В. Цвенарський: „З концтабору”

самовитого павука, який сидів десь в берлінському кублі і плів пастку на цілий світ. Смерть невтомно чатувала на нас з чотирьох кулеметних цалів на високих деревляних вежах. З настирливістю маніяка вона пильно слідкувала за кожним нашим рухом. Мовчки, чухаючи свою вошиву сверблячку, я розглядаю сусідів. Це звичайні люди — робітники, селяни і просто юнаки, які ще не коштували юшки. Багато, багато їх — з Поділля, знад берегів Дніпра, з Полтавщини, Кубані, з над Волги, з Самарканду, Ташкенту, Алма-Ати, з Баку, Ерівані і Тбілісі. Кажуть, що нас приречених на голод, страждання і небуття аж 45.000.

Чи багато? Але ще більше нас в інших „павутиннях”, розкиданих по цілій Польщі, Білорусі, Україні і в самій Німеччині. Скільки жіночих, материних, дитячих, батьківських сліз пролито в цю ніч? А скільки ще буде пролито? Правда, жаж?

Ми не говоримо і майже не думаємо, бо мозок скам'янів від голоду і холоду...

Хто це той ділетант, який сказав, що людина після тижня голоду вмирає?

Я не їв цілих дев'ять днів, а решту п'ять місяців живився раз в день гарячою баландою, яку пив з власної пілотки і... не вмер. В цій

НАСТУП НЕВИГЛАСІВ

Так характеризує В. Лесич, в „Листах до приятелів” (7-8, 1959) ситуацію літературного процесу на еміграції, стверджуючи: „Починається із найбільшою нахабністю інвазія похвалачів епігонщини (як системи), вузько-обрійних апологетів нездарства і партацтва, різних магів і чорнокнижників, а, найбільше, не зовсім довчених авторів різного і, переважно, віршованого самодурства. Досить переглянути нашу різношерстну пресу... щоб наглядно побачити всю серйозність і загрозовість цього явища”.

юшці не було нічого крім невимовного бруду і смороду. А хліб? Про нього ми мріяли, як сьогодні в Америці мріють про курячу ферму або власний дім. Цей хліб важкий, як камінюка, дарма, що його було лише сто грамів. Я його бачив лише один раз на тиждень в неділю. Це було для нас найурочистіше свято.

Хто це сказав, що не можна спати на льоді, на снігу в мороз, що сягав 20 градусів за Цельзієм? Я спав на льоді в тонесенькій ніби папір шинелі. І не хворів ні грипою ні запаленням легенів і навіть не кашляв. Що ж рятувало мене?

Розкуйовджені нерви, несамовита жадоба життя... Ви може не вірите? Але ж є свідки... 45.000... ні... мільйони, які спали на льоді і ковтали гливкий хліб один раз на тиждень разом зі мною. Правда переважаюча більшість тих свідків вже не прокинулася, вже не встала з льоду, бо заснула на віки. Ну і щож, вони свідчитимуть на тому світі. А ви ж вірите в той світ, отже повірите в час, коли настане страшний суд...

... Нарешті „фріци” схопили того зухвалого „злочинця”, який вкрав біля офіцерської кухні одну сиру і мерзлу картоплину. На дворі лютує мороз. Я не знаю скільки того морозу — двадцять чи двадцять п'ять ступнів, але „злочинця” роздягли до нага. Аж півгодини, з солодким „культурним” захопленням, мордували вони його гумовими палицями, а тоді повели, ні, брешу, не повели, а поволочили за ноги до стовбура ганьби, до якого прив'язали мокрими мотузками, що в'їлися в тіло. На грудях, на спині у нього було написано: — „Я вкрав”. А ми дивилися і байдуже ковтали слину, бо хотіли, до нестями хотіли їсти... Ми не відчували тоді ні мозком ні серцем святих страждань цього розп'ятого на хресті.

Микола Безрідний

Чи не видається авторові, що метаючи громи на „похвалачів епігонщини”, а рівночасно, в тій же статті („Поети на перехрестях”), зачисляючи до „творчих осягів” і „досягнень” виплоди, явно епігонського, графоманського і просвітянського порядку, на жаль, сам перебуває в лавах „наступу невігласів”?

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВДИ

В „Віснику організації 4-ох свобод” (6, 1959), в статті — „То не критика”, автор глибоко обурений твердженням „Вільної України”, що „наша еміграція із західно-українських земель є пережерта тоталістичною демагогією” і що „ми маємо сильні групи тоталістичного світогляду як спадок по фашистським русі в краю”.

Автор статті цікавиться не стільки мериторичним спростуванням повищого твердження „Вільної України”, як тим, що це „втяли люди, які добре знають, що наша політична дія відбувається на пляцу, на виду у всіх.” З енуціцій невміру розсердженого автора („Юпітере, ти сердися?..”), який ухилиється від прямої відповіді, на те, чи „еміграція пережерта чи не є пережерта тоталістичними групами”, виходить, що є речі які треба говорити „на пляцу”, а є речі призначені лише для „келейного обговорювання”. Така дуалістична концепція правди взагалі, а політичної акції зокрема, тільки потверджує злочасну тезу „Вільної України”. Бо якраз в істоті тоталізму і фашизму лежить яскравий двоподіл теорії і практики, речей і дій на: „пропаганду” (призначену „для пляцу”) і на „дійсність” (призначену лише „для своїх”). Автор „Вісника” мабуть через „святую простоту” необачно виявив свої властиві кольори.

ЗЛОВІЩІ ЗНАКИ

Ті ж „Листи до приятелів”, з притаманною їм делікатністю, сигналізують появу „зловіщих знаків” на обрії українського суспільства за рубежами батьківщини. „Крайня пора, — читаємо в передовиці журналу, — щоб люди розуму, характеру, доброї волі зрозуміли зловіщі знаки і... протиставились лихові, яке підточує, ослабляє наше суспільство”.

Що ж це за явища, які змушують таких зрівноважених і не ласих на сенсації редакторів „Листів” бити на сполох? „... Створюються замкнуті кліки... влада їх боїться нових, живих ідей й живих сил... підлешуючись до примітиву, кращі люди відходять... провідні кола, від кадила залежних від них паламарів, поглухли і посліпли, не чують і не бачать дійсности... навкруги нас знаки недуги”...

Словом, відчинено скриньку Пандори з усіми симптомами зловіщого значення. Правда, ще є ділянка духової культури”, де все ще „діє дух, у бідності і посвяті (?), Є ще — еміграційні „письменники, музичний інститут” тощо. Це нагадує стиль канцеляристів зі штабу австрійського генерала Бенедика, які рапортували, за устійненим взірцем, вчасі битви під Садовою: „Становище наше скрутне, але не безнадійне. Настрій в армії бадьорий... „Тимчасом армію Франца Йосифа розбито на голу і впень.

Театральні нотатки

Спiр про мистецько-iсторичне значення, стиль i методи працi видатного режисера українського театру Леся Курбаса триває. В статтi „Продовжуючи полемiку” („Мистецтво” 3, 1959), народний артист О. Сердюк, керiвник театру iм. Шевченка вiдповiдає на статтю театрознавця М. Йосипенка „За iдейну чистоту наукових принципiв в театрознавствi”, яка була реплiкою на статтю О. Сердюка „Проти „бiлих плям” i затемнень”, в справi Курбаса. Iдется, мовляв, про „спроби реабiлiтувати i iдеалiзувати також i творчу практику Курбаса...” О. Сердюк, заперечуючи це, заявляє: „не можна не шкодувати, що Курбас так багато часу, енергiї, ентузiязму молодого колективу березильцiв витратив на непотрiбнi блукання в рiзних формалiстичних „iзмах”, якi так буйно були розплодилися...”

Слiдкуючи за розвитком цiєї полемiки навколо iменi Курбаса, доводиться, на жаль, ствердити, що вона роздрiбнюється на площинах суцiльної неiстотности, наголошуючи моменти цiлком побiчнi i невирiшальнi, як напр. те, що „Курбас — заперечував побутовий репертуар i побутовий театр” — або суперечку про те, чи „Курбас був вихованцем школи Садовського” чи не був i т. п. Головна справа в тому, що Л. Курбас був **виразником стилю**, питоменного його епосi i, зокрема, **українським** його виразником, творцем нацiонального i революцiйного (в порiвнаннi з попереднiми стилями) та, безперечно, художньо-заплiдноючаючого напрямку в українському театрi.

Такi постановки як „Пошились у дурнi”, „Ми на Мазайло”, „Народнiй Малахiй” — п'єси М. Кулiша, „Диктатура” Микитенка i iн., враз з цiлком оригiнальними iнтерпретацiями iноземних драматургiчних новин („Газ”, „Рур”, iнсценiзацiя „Джiмми Гiггiнса”, за Сiнклером”) без усякого сумнiву зайняли своє мiсце в iсторiї українського театру i, не треба закривати того, навiть в часи повного промовчування Курбасових досягнень, вплинули на формацiю молодшого поколiння українських авторiв. Реабiлiтацiя Л. Курбаса, без реабiлiтацiї його творчого вкладу в новий український театр, не має, по сутi, реального значення. Чому не визнати безсумнiвної правди, що Л. Курбас, як i В. Мергольд i увесь авангард їхнiх сучасникiв, в СРСР i закордоном, були патетичними свiдвiячами театрального стилю бурхливої, багатої в

перемоги i в поразки доби експресiонiзму та, — кожний за своїм хистом i за ґрунтом, на якому дiяли, — перетворили творчу практику в яскравий стиль, що його не зможе поминути жодний серйознiший театрознавець. Того вимагає справедливiсть i об'єктивiзм, засновок всякої полемiки.

* *
*

Журнал „Мистецтво” раз у раз пiдносить справу „репертуарного бездорiжжя”, „вимог i претенсiї” до драматургiв та й до керiвникiв окремих театрiв, що частенько допускають до постановок п'єси „з недолiками i недоробками”, скочуються до побутовiзму i водевильного спрощенства”, присвячують дорогоцiнний час „примiтивному, неповноцiнному художньо, кон'юктурному творовi”...

Якщо б ми могли зайняти становище в цiй дискусiї, яка важлива для нас, знов таки не своїми подробицями, а загальним аспектом, ми б сказали: якщо якийсь театр вiдчуває недолiки в репертуарi, а в драматургiчнiй творчостi живих авторiв хвилево не помiтно видатних появ, тодi вiн черпає зi свого „золотого чи залiзного фонду”, на який складаються твори випробуванi на сценi в минулому, улюбленi глядачами i внесенi в iсторiю письменства як понадчасовi цiнностi. Українська драматургiя не становить в тому вiдношеннi вийнятку, то ж чому не привернути права горожанства численним п'єсам, якi, свого часу, находили ентузiястичного глядача i виправдали себе як повноцiннi? Так, напр., п'єса В. Винниченка, серед яких є, звичайно, вже деякi перестарiлi, але є й такi як напр., „Грiх”, „Базар”, „Закон”, „Молода кров”, „Брехня”, що втiшалися колись успiхом i на iноземнiй сценi i якi, без сумнiву, мають стiйку лiтературну i драматургiчну вартiсть. Захiдноукраїнськi театри, свого часу, „вiдкрили” велику сценiчнiсть деяких драматичних поем Лесi Українки, як „Одержима”, „На полi кровi” i iн. А забутi, довгi роки не виставлюванi п'єси М. Старицького, М. Кропивницького, I. Тобiлевича? А чудовi драматичнi етюдi С. Васильченка, О. Олесея? Не кажучи про п'єси 20-их рр., серед яких найдемо твори М. Кулiша, О. Днiпровського, М. Микитенка i iн., якi чомусь закинено в архiв, хоч їхня художня вартiсть незаперечна. Напевно, український театр

В саявах Бродвею

Сценічний варіант новели Ріоносукі Акутагава, заснованої на середньовічному японському фольклорі, „**Рашомон**”, уступає, без усякого сумніву, фільмовому варіантові. Автентичної егзотики фільму, високого мистецького звершення японських режисерів і акторів важко було б найти в сумлінно, але безбарвно опрацьованому варіанті Фея і Каніна — авторів тексту і О. Гомолки, А. Тамірова, К. Блум та інших акторів, які, під керівництвом П. Гленвілля, старалися найти свій власний вислів „**Рашомону**”. Очевидно, сила цієї постановки полягала не стільки в наподобленню до японського первозору (фільм як мистецький твір дуже високого рівня неминуче це підказував), як в діалогах, розрахованих на підкреслення ідейного плану п'єси. Якраз це було переконливе, але ніщо інше.

* *

*

„**Дешо від поета**”, посмертна п'єса Юджіна О'Ніла крім усіх відомих елементів о'ніловського клімату трагічності і приреченості, має всі дані бути одною з кращих п'єс в спадщині найбільшого драматурга США. Це є п'єса про ілюзії, поховані дійсністю, про гіркість недовгої і пропащої людської долі, про романтика серед реально думаючих людей. Це начебто історична п'єса, бо діється в 20-их рр. минулого століття: колишній офіцер Велінгтонової кавалерії, блискучий майор Мелоди, переїхав за океан, став власником придорожньої коршми в Новій Англії й відірвавшись від давного життя не може пристосуватись до нового; так і зависає він немічно, між бунтарством невдахи-байроністського епігона і сіризною оточення, яке не розуміє його і глузує з нього. „**Дешо від поета**” — мабуть найкраща і найцікавіша п'єса сезону.

* *

*

і театральна культура глядача зробили б тільки цінне надбання, відгорнувши від згаданих драматичних творів пил часу і упередження та начувши в них те, що в театрі завжди найцінніше: палкий живчик справжнього сценічного мистецтва, чар українського поетичного слова і палахкотіння глибоких, людяних ідей.

Алла Цівчинська

П'єса дебютантки Лоррен Генсберрі „**Ізюм у сонці**” натхненна уривком з вірша Ленгстона Юза: „Не відкладаймо снів, бо висохнуть як ізюм у сонці”. Це історія негритянської пролетарської родини в Чікаго, яка зненацька, в зв'язку з смертю батька, має отримати нечуване багатство — десять тисяч доларів. Л. Генсберрі вміла блискуче вжитися в атмосферу людей, що „вміють тільки стогнати, плакати, молитися і плодити дітей”, цілковито розгублених перед міражем долларової манти. Завдяки прекрасній грі акторів, зокрема динамічного Сіднея Пуат'є, п'єса місцями досягає виключного напруження.

* *

*

Багато контроверсій викликає нова і цікава п'єса Теннесі Уїліямса „**Солодка пташка молодости**”. Але, про неї, іншим разом.

М. К-ська

„Сей спокій, сей сон здоровий тільки кажучийся, поверховний... Розклад і ферментація замітні не поміж поодинокими партіями, а іменно всередині кожної з них... Сей розклад іде, правда, поволі, але його стараються маскувати криком. Але навіть в крику дрижать тривожні болізненні ноти. Всі галицькі патріоти крутяться і мечуться на різні боки, — силуються вдержати в давніх карбах те, що помимо їх заходів і силування само собою чим раз замітніше розходиться і розлазиться.

„Патріоти бачать, що їх патріотичних розглагольствій не слухають, і лютяться. Преса бачить, що її добрі старі напрямки і ідеї надто вже старі і що всі відвертаються від неї з обридженням і переситом; вона мечеться і вишукує фрази, винаходить цілі десятки народовідступників...”

Напевно, читаючи ці рядки, питаємо себе, хто це писав такі „еретичні думки” і де міг їх видрукувати? Заспокоймося, це бо писав у Львові 12. 6. 1878 р., Іван Франко; недавно знайдений його рукопис статті „Звістки з Галиції” видруковано в „**Жовтні**”.

ЖЮЛЬ ВЕРН ПРО МАРКА ВОВЧКА

Назагал, мало хто знає про те, що визначна українська письменниця — Марко Вовчок в часі між 1867 і 1877 рр. займалась перекладами з французької мови на російську творів улюбленого молоддю всього світу, ще й сьогодні популярного автора захоплюючих, фантастично-наукових і пригодницьких романів — Жюля Верна. Марко Вовчок мала право авторизованих перекладів від самого автора „Подорожі навкола світу в 80 днів”. Жюль Верн заявив видавцеві, що не хоче довіряти переклади своїх творів нікому іншому, а тільки Марку Вовчку. „Це розумна, інтелігентна і освічена жінка, з тонким відчуттям, яка досконало знає французьку мову.” М. Вовчок переклала чотирнацять творів Жюля Верна.

КУЛЬТУРА І ЖИТТЯ

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ І БОЛГАРІЯ

Спрокволу, але впевнено мелять жорна історії. Вирівнюється кривда, заподіяна одному з великих українців XIX сторіччя, прапороносцеві революційно-демократичних ідеалів українського відродження, ученому і публіцистові європейського формату, одному із світліших умів Сло-в'янщини — Михайлові Драгоманову.

З під накипу доби, неслухно промовчувана і забута, відслонюється нарешті постать волелюбця і революціонера, мислителя і борця.

В софійському журналі „Септември“ (6, 1959), Петро Атанасов вмістив велику статтю „Видатний український демократ Михайло Петрович Драгоманов і Болгарія“. Стаття приносить багато цікавого і ще невідомого матеріалу.

„Болгарська демократична і волелюбна громадськість — пише П. Атанасов, — завжди з гордістю згадуватиме, що М. П. Драгоманов, цей видатний син братньої України, жив у нашій країні, що він виховував болгарську молодь в дусі свободи і непримирності до будьякої тиранії, що він створив цілу плеяду вчених, викладачів, вчителів, своїх послідовників і, що, нарешті, його назавжди прийняла в своїй обійми болгарська земля“.

НОВЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ Т. БОРДУЛЯКА

Перший збірник оповідань Т. Бордуляка п. з. „Ближні“ вийшов у Львові 1899 року. Чотири роки пізніше, в Києві, з'явилася книга Бордуляка „Оповідання з галицького життя“. Між 1918-1930 рр. твори Бордуляка виходили 16 виданнями. Потім, як пише „Вітчизна“, в статті п. з. „Зно-вене Т. Бордуляк“ (1959): „Ім'я його було

відображення пейзажі України, побут українських міст і містечок (славнозвісна Боярка під Києвом — Бойберек Тем'є Молочника), спостерігана з теплим почуттям і опo-етизована вдача українців.

З приводу століття з дня народження, на Україні ви-дано збірник новель Шолома Алейхема та влаштовано ви-ставки, присвячені його творчості.

ВІДНОВЛЕНА „ЕНЕІДА“

Опера М. Лисенка „Енеїда“, за одноіменним твором І. Котляревського, була вперше поставлена на сцені тому п'ятдесят літ. Після довгої перерви київський академічний театр опери і балету покаже киянам цей високоартістичний твір українського композитора. Син М. Лисенко, Остап, відомий музикознавець, стверджує, що „постановка „Енеїди“ — це свято українського мистецтва“.

ВИДАННЯ ТВОРІВ В. МИСИКА

„Після довгої перерви поет, який посідав помітне місце в українській радянській літературі знов заявив про себе збіркою вибраних поезій, оригінальних і перекладних... Талант поета не пригас, а виріс“ — мова про Василя Мисика, поета високої культури, відомого перекладача на українську мову творів Байрона, Бернса, Шеллі.

ДОВЖЕНКО — ДРАМАТУРГ

„Потомки запорожців“, п'єсу О. Довженка, опубліковану вже по його смерті, вперше виставлено в Херсоні. Драматичний твір Довженка має всі прикмети його стилю: романтичний розмах, народність, хвилюючий ритм. Темою п'єси соціальні перетворення на степовій Україні в перші післяреволюційні десятиліття.

НОВА ОПЕРА

Композитор К. Данькевич, автор опери „Богдан Хмельницький“, написав нову оперу за п'єсою Т. Шевченка „Назар Стодоля“. Лібретто до опери написав Л. Предславич. Літературознавці і композитори, як Г. Майборода, Я. Мейтус і ін., висловлюються про нову оперу Данькевича дуже похвально.

СМЕРТЬ МИХАЙЛА СИТНИКА

В Чикаго 21 серпня ц. р. несподівано помер галановитий поет Михайло Ситник. Покійний залишив збірку віршів „Відлітають птиці“, поему „Залізничий сторож“ і ін. ліричні твори, пройняті щирим чуттям і глибокою тугою за батьківщиною. В наступних числах присвятимо більше уваги творчості та безраднісному життю молодого поета на чужині.

З хвилиною, коли нарід починає мислити, ніщо вже не спинить його.

Вольтер

Уми підкорюються не силі зброї, а величі духа.

Б. Спіноза

Василь Барка: „Океан”, Н. Й., 1959

Книга віршів Василя Барки, в досконалому оформленні Якова Гніздовського, є визначною появою в українській поезії, хоч би вже тільки тому, що це є твір автора, який з Петраркою може сказати: „Моє серце не говорить мені ні Так ні Ні”, бо служить, як ніхто інший **чистій** поезії і тільки їй:

І тчеться слово світла непорочне
до моря, в течію відкрити . . .

Шлях свого поетичного і філософського ставання Василь Барка пройшов по рівному шляху непохитного самовдосконалення і не знавши, як Н. Бердяєв, „проникання впливів не лише Духа”. Промкнений до глибини, до кожного атома свого творчого єства, апотеозом людської свободи і прагненням до горнього освячення людської творчості, В. Барка став першим хорунжим на порозі може ще мало реального, але ним самим вже цілковито спізнаного, царственного ренесансу, що прийде після нашого схвильованого віку війн і революцій.

Коментувати і інтерпретувати твір Барки як художнє і філософське досягнення не легко в коротенькій згадці. Так само як не завжди легко непідготовленому читачеві, аматорові поезії низшого і найнижшого ступеня, доступити зрозуміння виключної в своїй чистоті і своєрідності символіки Барчиної філософської лірики, тим більше, що тут маємо до діла з явищем, в українській поезії, коли йдеться про його спірітуальні джерела, цілковито небувалим, або, принаймні небувалим в наших часах. Барка прийшов до нас як інтегральний представник Сходу, зокрема поезії Сходу. Струми мудрої краси і самопізнання, які від Фірдоусі до Рабіндрананата Тагора снажили пишні килими поетичних культур Орієнту відсвічують своїм плесом у поезії Барки. Те, що Бердяєва коштувало довгих літ боротьби — освідомлення розпаду нуменального світу, у Барки, як у спокійного мандрівника по шляхах між Сходом і Заходом викристалізувалось ствердженням:

Безумний нещасливець — вал, що кинувсь,
роздроблюючи меч на блиски . . .

Теодицея Барки це одушевлення вірою в кінцеву перемогу „білого світа” любові і жертви над безумством меонізації. Звідси і утвердження творчості як первожизні, як благодатної енергії.

„Океан” В. Барки — твір виключної і тривалої вартості.

КЮ

Богдан Бойчук: „Земля була пустошня”, поема, Н. Й., 1959 р.

Поетичні спроможності автора мабуть були б значно виразніші, коли б замість „музики черенків”, яка у псевдоноваторів 50-их рр., тільки при наявності великої мистецької особистості, має істотний зв'язок з поезією, він висловив їх у традиційній формі. Ми не завжди переконані, чи ці „модерністичні” вправи в графіці непов'язаних слів і рядків, ці, часто, нічим не виправдані переноси і розділювання речень, є органічним з'явищем, чи всього даниною всевладній моді. Почавши від заголку, неминуче асоційованого з Т. С. Еліотом, аж до заключного розділу поеми, важко визбутися припущення

чи не є вона „pastiche” на зразки творчості окремих поетів і шкіл, що знітивши авторову індивідуальність, цілковито довліють над його творчим горизонтом. Це, насамперед, Тичина, доби „Соняшних кларнетів” (у автора: „заграло сонце у свої кларнети”), з єдиним і неповторним образом розп'ятої людини і хреста (у автора цей образ або алюзія до нього фігурує у 17 розділах вісім разів, без особливої потреби і без наявності власної концепції), образ „революції, що іде”, „літургії піль”, „псалому”, „скорбної матері” серед „вагітних пшениць” і „на межах”, „вина, сонця, хліба”, „голубів” і аж до неодмінного „вітру” та „симфонії твердих бажань (?) мужчини” та ін. цілковитих запозичень раннього у Тичини. Автім, навіть і в спробах власної, досить кострубатой „образотворчості” авторові не вдається визволити читача від враження суцільної пародійності. Деякі словосполучення перебувають цілком у сфері комедійного: „бажання промочити (?) спрагу мускулів” (!), „сидити в теплих лонах жінок” (?), „підливати сад”, „з уст випускати”, „босими ногами гладити (?) розбурхані вітрами коси піль”, „під крик твердих (?) бажань”, „розкривати двері (?) ніг” і т. п. Не вдається авторові переконати нас, що це є ніби-сюрреалістичні (щось як у С. Далі) пов'язання асоціацій, не раз дуже штудерних і далеких від себе, але все ж сприяючих деякій новизні і логіці образу. Еротичні мотиви цілковито потопують в витертих до позіхальних мlostей банальностях: неминуча „біла лілея душі”, „білий рушник довершеності” (?) і прерізни варіанти „тіл” — „п'яних”, „тугих”, „доспілих”. Т. зв. громадські мотиви тією ж мірою позначені суцільним баналом. Авторова мова збідніла, вайлувата, багато клопоту з наголосами („траУрні” і ін.). Мистецьку і поетичну порожнечу книжки не в силі врятувати мотто з модних авторів та його оформлення Л. Гуцалюка

W. Nabokov: "Lolita", N. Y., 1958.

Один український письменник, настільки культурний (і ознайомлений з творами найсміливішими щодо тематики, але давно вже зачисленими до клясичних), що йому не можна було б закинути зайвої прюдерії, висловився про твір В. Набокова: „Від нього несе тухлятиною”. Небувалий успіх „Льоліти”, яка давно належить до „бестселлерів” США, годі пояснити лише однією „ховською тематикою”. Для ситуації західної літератури вона знаменна. До речі, пересічного читача, може,

розважає якраз те, що Набоков, раз у раз малює психічні стани і ситуації з прикметами непристойности, але, завдяки великій письменницькій культурі, ніколи не попадає в домени явної непристойности, як інші представники того ж жанру. Сюжет „Льоліти” — це сповідь перверзного психопата, що закохався в 11-літню дівчинку типу „русалочок”, і, на тому тлі, довершив злочину, ця історія розповіджена в блискучому пародійному стилі, з питоменного авторів (російському емігрантові, космополітові, двомовному письменникові) сардонічного кута зору, з величезним даром спостерігача-іроніста. Про неморальність чи навпаки „високу моральність” цього дивовижного твору ведеться багато суперек, не лише на літературному форумі, але навіть в судових інстанціях. Сам автор пояснює деінде, що він, „уживаючи пародії як трампліну, стрибає в найвищі зони глибоких емоцій”. Як би там не було з його замірами, але на ділі, це є, зокрема для серйознішого читача, до того прив’язаного всеж таки до деяких засад краси і ладу, ніщо інше як понурий ексгібіціонізм рафінованого інтелектуаліста-сноба. Дошукуватись підводних і важливих „ідей”, наш читач не має часу: отож він мусить або відкинути книжку Набокова взагалі або розважатися нею як „найщирішою прозою”. А коли дивитись на „Льоліту” з цього саме боку, то то, треба признати, що її виключний успіх завдячується швидше добре організованій рекламі ніж тривалим вартостям.

М. К.

Читайте, передплачуйте, поширюйте
ЛІТ.-ХУДОЖНИЙ ТА ПОЛІТ.-ГРОМАДСЬКИЙ ЖУРНАЛ
ЗА СИНІМ ОКЕАНОМ,
ЩО ВИХОДНТЬ ЩОМІСЯЦЯ В НЬЮ-ІОРКУ.

Гол. редактор: Юрій Косач

Редагує: Редколегія

В наступних числах будуть вміщені: „Мадонна Семи Мечів”, — Вероніки Істлер; „Стопа Кондотьєра” — Андрія Сучави; „З недавнього минулого” — Історика; „Динаміка політики США” — Т. Вальтерса і поезії, новели, нариси М. Приходько, А. Цівчинської, М. Безрідного, Л. Левади, Ю. Косача, Г. Савіцького і ін.

